

Masarykova univerzita

Filozofická fakulta

Ústav hudební vědy

Hudební věda

Bakalářská diplomová práce

Dělnická řemeslnická beseda Svatopluk

Šimon Kořený

Vedoucí práce: doc. PhDr. Lubomír Spurný, Ph.D.

2014

*Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval
samostatně pouze s použitím uvedených pramenů a literatury.*

V Brně, dne 13. 5. 2014

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat mému vedoucímu práce doc. PhDr. Lubomíru Spurnému, Ph.D. za vstřícnost, s níž ke mně během tvorby této práce vždy přistupoval. Nejsrdečnější díky patří mé rodině, mým nejbližším a kolektivu hudebních vědců, bez jejichž opravdivé lásky by má osoba nikdy nebyla tím, čím je dnes.

Obsah

Úvod.....	5
1. Nástin relevantní historické situace v Brnu 19. století.....	6
1. 1. Nové české 19. století.....	6
1. 2. Počátky spolkové činnosti v 2. pol. 19. stol.	8
2. Brno a počátky dělnického hnutí.....	9
2. 1. „Svatopluk“ jako ne-součást dělnického hnutí.....	11
3. Dělnická řemeslnická beseda Svatopluk 1868-1951.....	12
3. 1. Příčiny a okolnosti vzniku „Svatopluka“	12
3. 2. „Svatopluk“ v prvních létech fungování spolku.....	14
3. 3. „Svatopluk“ za Janáčka.....	16
3. 4. „Svatopluk“ v letech 1876-1914	20
3. 5. „Svatopluk“ v letech 1914-1928	23
3. 6. „Svatopluk“ po roce 1928	25
4. Organizace spolku.....	28
4. 1. Ustanovující část	29
4. 2. Rozdělení činnosti výboru.....	30
4. 3. „Družstvo veselých kosů“	32
4. 4. Cestovní fond	33
5. Závěr	33
6. Resumé.....	34
7. Seznam pramenů a literatury.....	35
Prameny.....	35
Literatura.....	35

Úvod

Tato práce si klade za cíl rozšířit současný stav bádání v oblasti brněnského spolkového života druhé poloviny 19. stol. a počátku 20. stol. Střed zájmu zde zaujímá Dělnická řemeslnická beseda Svatopluk¹, tedy spolek, jemuž doposud nebyl věnován celistvý historiografický zájem. Opětovně volně použitá slova Vladimíra Helferta „[...] českého spolku, který má pro dějiny českého hudebního Brna té doby dosud nedoceněný význam,²“ tak reagují na skutečnost, že vydatně zpracovaná oblast hudby ve výše uvedeném období stále ponechává část pramenné základny neprobádanou. Látka Dělnické řemeslnické besedy Svatopluku byla zatím nejuceleněji zpracována Vladimírem Helfertem v knize, z níž pochází výše uvedený citát. Právě ta doposud sloužila jako dostačující zdroj, z něhož čerpá většina prací zabývající se brněnským spolkovým životem 2. pol. 19. století. Tato práce si rovněž klade za cíl rozpracovat tuto kapitolu, a zasadit ji do celistvého historického sledu. Od založení spolku až do jeho samotného rozpuštění, jehož přesné datum je současným stavem bádání neupřesněno.

Samotná struktura práce je pak podřízena snaze zasadit „Svatopluka“ do pevného historického rámce, v jehož souvislostech bude vysvětlena příčina a průběh vzniku spolku, jakož i počátek jeho života. Dále budou popsány a vysvětleny jeho charakterové rysy, struktura, účel tohoto spolku a rovněž i jeho role v dělnickém hnutí. V neposlední řadě bude vykresleno jeho působení v času a místě. Vzhledem k poznání těchto skutečností bude pro nás zásadní práce s pramennou základnou zahrnující pozůstalost v oblasti spolkové činnosti, záznamy a stopy spolkového života, aj. Konkrétně se jedná o prameny uložené v Moravském zemském archívu v části B26 policejního ředitelství Brno,³ dále pak pozůstalost uložená v oddělení dějin hudby Moravského zemského muzea⁴ a část⁵ Fondu B 1/12 měst. NV, odboru vnitřních věcí uložená v Archivu města Brna.

¹ Dále jen „Svatopluk.“

² HELFERT, Vladimír. *Leoš Janáček: obraz životního a uměleckého boje*. Brno: O. Pazdírek; 1939. s. 186.

³ Konkrétně MZA, fond B 26. Policejní ředitelství Brno. NAD č.:36 EV. Č. POM.: 858. Karton 3238, sign. 2416/51.

⁴ Konkrétně sign. G 107 - G 118, F 119 - F 127, I 17

⁵ Konkrétně Fond B 1/12 měst. NV, odbor vnitřních věcí – spolkové oddělení, inv. č. 100, box 47.

1. Nástin relevantní historické situace v Brnu 19. století

Naše práce nemá v žádném případě snahu o jakékoliv přílišné přesahy uvedeného rámce. Dělnická řemeslnická beseda Svatopluk, potažmo dělnická hnutí či vznik vzdělávacích spolků obecně, jsou ovšem chápány jako výsledek či momentální stav předchozího historického vývoje. Zřetel bude brán na metodu historiografickou, avšak s nutnými výpady do oblasti sociologie, politologie apod. Jako nezbytné je tedy alespoň krátké vystavění úpatí námi sledovaného zájmového rámce.

1. 1. Nové české 19. století

Počátek devatenáctého století můžeme v českých zemích jako proces nadšeného a jednoznačného příklonu měšťanské společnosti směrem k lidu. Dlouhodobá odtrženost aristokracie od prvků objektivní reality skutečného života způsobovala společenské ustrnutí - kulturní bezbarevnost. Ve sféře myšlenkového vlivu humanismu a osvícenství se začala odštěpovat jistá část, jež chápala možnou nápravu v návratu zpátky k přírodě. V přeneseném slova smyslu tedy k člověku. Tato část reprezentovala zejména nově vzniklou vrstvu přejímající moc z rukou šlechty – buržoazii. Celkovou obrodu, jejímž ústředním činitelem je lid, u nás reprezentuje zejména český jazyk. Kulturní renesance plynoucí z toho spojení se ztělesňuje v řadě českých čtenářských společností, z nichž prvá pochází z Radnic u Plzně, již založil tamní farář a básník Antonín Jaroslav Puchmajer.

Během Velké francouzské války (1792-1815) brněnské měšťanstvo nabylo zvláštní důležitosti. Došlo k založení měšťanského sboru jako prostředku pro posílení „*měšťanské svornosti a k osvědčování lásky k panovníkovi*.“⁶ Netušeným účinkem ovšem Napoleon pozvedl úroveň zejména rakouskému a tedy i brněnskému průmyslu. Kontinentální blokádu (1810) nastaly brněnským továrnám zlaté časy.⁷ „*Továren na sukna, barvíren, prádelen, továren na stuhy, na látky, hedvábné, na samet, mušelin, na cajky, na turecké čepice, na kůže atd.*“ Tato skutečnost měla za důsledek velký příliv dělnictva, následný rozvoj předměstí a celkový, hospodářský růst. Za císaře Ferdinand I. Dobrotivého⁸ ovšem prospěch nezůstal jen u tohoto. U větších továrníků nastal i významný růst společenský, jelikož za zásluhy o průmysl byli povyšováni do šlechtických stavů. Oblíbenost byla patrná také zanesením jmen továrníků do názvů mnohých brněnských ulic⁹.

⁶ ŠUJAN, František. *Dějepis Brna*. Brno; 1928, s. 362.

⁷Tamtéž, s. 372.

⁸Nazýván také Ferdinand V.

⁹ „*Offermann, Skene, Jusa, Hauptst, [...]*“ In: ŠUJAN, František. *Dějepis Brna*. Brno; 1928, s. 386.

Národní vědomí bylo tehdy v Brně udržováno díky činnosti, hudební, literární, divadelní a překladatelské. Zde není možné neuvést zejména tři takto významné osobnosti. František Sušil (1804-1868), jenž je zaslouženě nazýván nejzasloužilejším buditelem moravským. Skrze svou teologickou profesuru dále vychoval celou generaci kněží, kteří pokračovali v jeho buditeckém díle. Alois Šembera (1807-1882), který skrze ochotnické divadlo a uspořádání velkého množství besed ovlivnil zejména učenou vrstvu brněnských obyvatel. Díky jeho přičinění také vycházely básnické sbírky, mj. také Matouši Klácelovi (1808-1882), významnému členu augustiniánského řádu a profesoru filosofie. Díky řadě vydávaných časopisů (*Besedník*, *Moravské národní noviny*, *Kalendář hospodářský*, aj.) se začala formovat snaha vrcholící v roce 1848 hlasitým voláním o zrovnoprávnění českého jazyka s jazykem německým. „Do r. 1848 vědomí národního v obyvatelstvu nebylo; skoro každý mluvil německy a moravsky.“¹⁰

Rok 1848 přináší nezměrné množství změn. Následný výčet bude sledovat jen nejužší zájem naší práce, a je zde tedy nasnadě jisté přimhouření nad takto neúplným výčtem. V důsledku propuštění knížete Metternicha ze státních služeb (14. 3. 1848) byla hned následující den úřední vyhláškou povolena svoboda tisku a zřízení národních gard. V Brně následovaly velké oslavy, starosta Ritschel provedl velkolepé osvětlení města, Křížkovský při mši provedl Cherubiniho requiem. 16. března bylo česky sepsáno poděkování císaři, Stavovský sněm moravský (30. 3. 1848) byl rovněž ukázkou dobré spolupráce s Němci. Po konstitučním zřízení ovšem nastala nová vlna krvavých nepokojů a povstání, která tyto dva národy roztrhla docela.

Obě strany tedy začaly hledat novou sílu a oporu v lidu. Německá strana zde měla výhodu v staleté minulosti, záštitou v úřadech a dlouho funkční struktuře spolků a dalším společenském zázemí. Skrze možnosti pramenící z oktrojované ústavy z dubna roku 1848 nastala na české straně nová a silná vlna. V právu se začaly zakládat nové spolky, hojná byla činnost petiční. Ústava ovšem neměla dlouhého trvání, prakticky ani nestihla vejít v platnost. Vše završeno Silvestrovskými patenty 1851, a rok na to i novým spolkovým zákonem. Ten situaci navrátil hluboko do roku 1843, kdy o působnosti spolku rozhodoval výhradně zemský úřad, ministerstvo vnitra či císař. Politizace spolku tedy nebyla v žádném případě možná, jelikož veškerá činnost byla přísně kontrolována.

Absolutismus tak pečlivě oklešťoval narůstající tendence českého národa k silnějšímu semknutí. I po jeho pádu byl tento tlak více či méně uměle udržován až do převratu v roce 1918. Brno se tak oproti Praze nacházelo v nepoměrně složitější situaci a v podstatě stále platilo za město s převahou německého obyvatelstva, které ve svých rukou mělo místodržitelství,

¹⁰ Tamtéž, s. 403.

brněnskou radnici, průmyslové závody a důležité obchodní podniky. Nehledě na vzdělávací a umělecké instituce. Industrialismus a merkantilismus zůstal výsadním charakteristickým rysem i v šedesátých letech, kdy bývá často zdůrazňováno pokulhávání za pražskou tradicí Prozatímního divadla v čele se Smetanovou Prodanou nevěstou, Daliborem, za počátky Libuše a Národního divadla. Oproti tomu stálo Brno bez konzervatoře, českého divadla, jakožto i hudebního spolku, který by pozvedával jak všeobecnou kulturní úroveň, tak i národní ducha.

1. 2. Počátky spolkové činnosti v 2. pol. 19. stol.

Tuto činnost do doby největšího vzrůstu na konci šedesátých let udržovaly právě spolky. Střediska soustředící jak českou inteligenci - Český čtenářský spolek založený 23. 11. 1861 a Sokol zal. 2. 12. 1862 (Besední dům), tak i národnostně nejvěrnější – dělníky, řemeslníky a drobné úředníky (Dělnický dům). Činnost dalších spolků vzniklých v blízkosti revolučního roku 1848 byla nuceně přeměrována na činnost výhradně nepolitickou, povětšinou vědeckého, kulturního či náboženského zaměření. Např. C. k. moravsko-slezská společnost orby, přírodovědy a vlastivědy vydávající časopis *Landwirtschaftliche Mitteilungen* (Zemědělské zprávy), měsíčník *Rolník* a vlastivědný časopis *Notizenblatt* za redakce Christiana d'Elverta¹¹. Národní jednota sv. Cyrila a Metoděje omezila svou činnost na vydávání knih, podporu knihoven a čítáren. Po neshodách s konzervativním kněžstvem nakonec svou podobu formuje v Matici moravskou, která po vzoru Matice pražské podporovala literaturu v moravské oblasti. Přesto je, dle údajů moravského místodržitelství (a posléze c. k. centrální statistické komise¹²), k roku 1856 na Moravě zapsáno 203 spolků. Většina z nich je náboženských (70), další jsou čteně zastoupeny spolky podpůrnými či pomocnými (dětské opatrovny, ochranné pro opuštěné děti, dobročinné spolky, spolky na podporu nemocným) a další spolky slučující zemědělce, tovaryše, geology, pohřebnictví, umělce. Významným číslem zde figuruje 57 kasin a čtenářských spolků. Tato statistika ovšem není zcela úplná a v podstatě dodnes nejsou zpracovány dodatky z roku 1854.¹³

Co se týče hudebního života v Brně, obecně se vzestupná tendence ve znamení velkých změn dá nastolit hrubou osou, jež tvoří osobnosti Pavla Křížkovského a Leoše Janáčka. Růst jejich působení zařazujeme (samozřejmě v generačně odděleném intervalu) do druhé poloviny 19. stol., kdy český národní život vlivem umění Bedřicha Smetany a Antonína Dvořáka zaujal rozhodující postavení i v hudebním umění. Smetana v Brně koncertoval již roku 1873 a Dvořák

¹¹ Christian d'Elvert (1803-1896), poslanec Moravského zemského sněmu (1848-1849, 1871-1878, 1880-1896), poslanec Říšské rady (1871-1879, 1882-1885) a starosta Brna (1861-1864)

¹² DRAŠAROVÁ, Eva. Stát, spolek, spolčování. In *Paginae historiae I.: Sborník Státního ústředního archivu v Praze*. Praha, 1993. Roč. 73, s. 156.

¹³ RADIMSKÝ, Jiří. Nejstarší spolky na Moravě s přihlédnutím ke spolkům dělnickým. In *Časopis matice moravské*. Brno, 1954. Roč. 73, s. 109.

město poprvé navštívil o pět let později u příležitosti provedení svých Slovanských tanců. Křížkovský s Janáčkem jako společného jmenovatele nachází v moravské lidové písni. Tato produkce měla důležitý vliv rozvoj dělnického zpěvu, který měl v průmyslovém Brnu své důležité středisko.

2. Brno a počátky dělnického hnutí

Stávkové hnutí dělníků na Brněnsku, Brno, jakožto významné soustředivě rostoucího průmyslu českých zemí, kde nestával neustálý styk dělníků s revoluční Vídní či Prahou. Hned se vznikem prvních dělnických spolků se jako důležitý činitel v agitační i politické propagaci uplatňoval dělnický zpěv. Dle muzikologa a hudebního pedagoga Vladimíra Gregora (1916-1986) je oblast Brna oproti Ostravě či Olomouci o poznání v těsnějším styku s pokrokovými dělnickými vzdělávacími spolky, potažmo i s odborovými a tělovýchovnými dělnickými jednotami. Rozšíření spolkové činnosti po vydání zákona o shromažďovacím právu (1867) se mohutně rozšířil počet spolků a s nimi i počet jejich pěveckých odborů. Spolky textilní, kovodělné, dřevařské. V Brně roku 1872 založen Rukodělnický spolek, který se stal významným činitelem a „mozkem“ sociální demokracie.¹⁴

První dělnický pěvecký spolek na západní Moravě, Arbeiter-Liederkranz sídlící v Brně, byl založen roku 1867. V jeho výboru byli známí brněnští dělníci vůdcové A. Tomášek a F. Bayer, sborníkem byl R. Hudělec. Výčet jejich pěveckého repertoáru se bohužel nezachoval, konkrétní představy o podílu zpěvu na kulturně-politické činnosti zpěvu se tedy nedají sestavit. Obecně ovšem spolek sloužil jako významný agitační a organizační subjekt. Ačkoliv první kroky k vlastní organizaci a v politické aktivitě podniklo dělnictvo v Brně již v polovině 60. let, skutečný přechod k socialistickému programu byl zahájen až od roku 1869, kdy se ustavil Brněnský dělnický a podpůrný spolek (*Brünner Arbeiter-Bildungs und Unterstützungsverein*), který sdružoval německé i české dělnictvo. Následoval První brněnský pěvecký a čtenářský kroužek pro dělníky a živnostníky (*Erster Brünner Lieder und Lesekreis für Arbeiter und Gewerbetreibende*) založený 15. prosince 1867. Oba spolky spolupracovaly s Dělnickým vzdělávacím spolkem ve Vídni. Brněnský dělnický a podpůrný spolek vydával časopis *Arbeiter-Zeitung* (Dělnické noviny), a jimi rovněž agitoval a probouzel české i německé dělnictvo. Tyto počiny fyzicky vyústily ve velkou stávku dělníků brněnských textilek, jež vypukla počátkem června 1869. Brněnští továrníci byli poté nuceni zvýšit mzdy a zavést požadovaný jednotný

¹⁴GREGOR, Vladimír. Dělnické pěvecké spolky v Brně a okolí. In. Brno v minulosti a dnes. Brno, 1966. Roč. 8, s. 128-145

tarif. Další významnou událostí byly nepokoje ze 12. a 13. července 1869 vypuknuvší na základě zprávy o náhlé smrti tkalcovského dělníka Hyacinta Stössla na policejní strážnici. Situace si vynutila rozpuštění Podpůrného spolku, na jehož činnost ovšem posléze navazují spolky Svornost a Dělnický podpůrný spolek, které roku 1870 splývají v Dělnický vzdělávací spolek (*Arbeiterbildungsverein*). K němu přibývá Odborný spolek tkalců a rovněž Odborný spolek manufakturních dělníků.

Koncem 19. století je již jasně patrné uvědomění dělnického hnutí ohledně svého významu. Brno stálo v popředí mezi průkopníky dělnické písně. Dle četnosti dochovaných Sborníků se dá tato činnost považovat v jistých ohledech za nejdůležitější, vedoucí. Vlivem Františka Komprdy¹⁵, významné osobnosti brněnského dělnického hnutí, organizátora, redaktora několika dělnických časopisů a sborníka (1852-1903), vycházely sborníky již od roku 1890 jako sbírky příležitostných deklamací, výstupů, scén, písní a básní dělnického hnutí. Těchto sborníků vyšlo do roku 1900 celkem třináct¹⁶, a staly se významným zdrojem při sestavování dělnických večerů, besed a zábav. Kromě různých recitací, výstupů, kupletů, dramatických scén je velmi čteně zastoupena rovněž složka písňová a sborová. Hudebně je zde velmi patrné citelné tíhnutí k lidové hudbě, k níž dělníci vymýšleli texty k různým dělnickým slavnostem (1. máj), k opěvování svobody, o zkrácení pracovní doby či lásce k vlasti. Tato témata naplňovala poezie zejména Cajthamla-Liberté, Františka Komprdy, Čenka Pilulky, Křenovického, Josefa Krapku-Náchodského, aj.¹⁷ Při tvorbě Komprdových Sborníků docházelo ke spolupráci s Prahou, Plzní a dalšími průmyslovými středisky, z jejichž časopisů (pražský časopis *Volný pěvec*) a sborníků čerpal v oblasti sborů mužských a smíšených. Objevují se díla českých i německých skladatelů, zvláště Norberta Javůrka, Felixe Mendelssohna Bartholdyho, J. Schnabla a dalších. Pro silný nedostatek nápěvů a pro malou pohotovost dělnických skladatelů se často sahalo mezi hotové a známé lidové nápěvy, písně či populární nástrojové a sborové skladby. Tato metoda je podpořena (bez ideologických vazeb) činností Pavla Křížkovského a Leoše Janáčka, jejichž činností se obrozovala moravská lidová píseň publikovaná v rozsáhlých sbírkách nejprve Františkem Sušilem a od 80. let 19. století Františkem Bartošem. Přizpůsobením dělnického textu tak vznikají písně na hymnu „Hej Slované“, „Kde domov můj“, „Moravo, Moravo“ či na písně „Nad Berouňkou pod Tetínem“.

¹⁵ *Slovník české hudební kultury*. Praha: Editio supraphon, 1997, redaktori Jiří Fukač, Jiří Vysloužil. Výkonný redaktor Petr Macek, s. 146-149.

¹⁶ I. Sborník vyšel v Brně 1890 nákladem vydavatelství Rašple. Tiskem J. Hniličky, II. Sborník v r. 1891 nákladem Františka Komprdy. Tiskem J. Schmidta, III. Sborník v r. 1893 nákladem Františka Komprdy. Tiskem F. Schischaka, VI. v r., VII. v r. 1896, VIII. 1896, IX. 1897, X. 1897 a XI. 1898 nákladem a tiskem týchž, XII. v r. 1899 nákladem rovněž Fr. Komprdy a tiskem Fr. Schischaka a syna, XIII. v r. 1900 nákladem a tiskem týchž.

¹⁷ „Většina těchto dělnických básníků se kryje pseudonymy [...] Sdružují se kolem dělnických denních listů a časopisů a dávají si jména podle rodiště.“ ŠTĚDRŮN, Bohumír. K dějinám dělnické písně. In *Časopis Matice moravská*. 1957, roč. 70, s. 206

„Bývali Čechové“, „Těšme se s blahou nadějí“, „Přijde jaro, přijde“, „Slovan jsem a Slovan budu“ aj. Ze skladatelů mající aktivní podíl na hudební sféře dělnického hnutí je třeba zmínit Karla Bendla (1838-1897), který, podobně jako Jan Neruda slovem, uvítal první dělnický máj v roce 1890 „Písni českého dělníka.“ „Škoda, že tato píseň nestala se hymnou dělnictva. Má lidovou notu a pravý hymnický ráz.¹⁸“

2. 1. „Svatopluk“ jako ne-součást dělnického hnutí

Pozice Dělnické řemeslnické besedy Svatopluk, který se datem svého vzniku řadí na druhé místo mezi dělnickými pěveckými spolky, je v kulturně a politicko-historickém rámci ovšem zcela jiná. Viditelnější politické promluvy a projevy socialismu vyrůstají až po roce 1890, kdy se probudila činnost některých členů „Svatopluka“, již sympatizovali s revolučními snaženími dělnické třídy. Na tehdejších zábavách (zejména zábavách zahradních) „Svatopluka“, jakožto i Výpomocné pokladnice se vedle mužských sborových skladeb objevovaly sólové komické výstupy a kuplety, v nichž se útočilo na buržoazní původce životních nesnází dělníka (např. Kuberův výstup „Rošťák“, dále „Židovské přátelství“, zvláště pak „Brněnský zametač“, jenž byl často zakazován c. k. cenzurou). Společně si však tento druh zábavy mísící kuplety s prováděním sborů Veitových, Slavíkových, Lvových, Vašákových, Jeremiášových a Mladého, který se opakoval až do první světové války, stále zachovával výrazné rysy měšťanského charakteru.

V několika odstavcích výše byla nastíněna situace dělnického hnutí, jež se v následujících dekádách stalo vhodné a odpovídající pro ideologický ráz historického myšlení a rovněž bádání. Toto poznání je důležité z hlediska dobového kontextu a nastínění přehledu událostí souvisejících s významně silícím dělnickým hnutím. Dělnická řemeslnická beseda Svatopluk, ač názvem přímo zapadající, do výše představeného kontextu zcela nepatří. V úvahách se tato práce přiklání k názoru Vladimíra Helferta¹⁹, jež tvrdí, že „Svatopluk“ se z tohoto historického kontextu vyčlenil jako vzdělávací spolek s křesťansko-sociálními tendencemi. Zejména způsobem, jímž u něj dochází ke smíšení dělnicko-řemeslnických zájmů se zájmy vlastenecko-buržoazními. Srovnání Helfertova tvrzení s *Ottovým slovníkem naučným*²⁰ tento náhled potvrzuje. Nepolitické vlivy Schultze-Delitzsche²¹ jsou rovněž spojeny se vznikem záložen a, kolem nich vznikajících, dělnických a řemeslnických společenstev. Na Brněnské půdě velmi specificky reagují s vlivem křesťanského socialismu, konkrétně Katolickou jednotou a jeho zakladatelem, „sušilovcem“ Matějem Procházkou. Vzniklá kombinace těchto vlivů vyústila

¹⁸ ŠTĚDRONĚ, Bohumír. K dějinám dělnické písně. In *Časopis Matice moravská*. 1957, roč. 70, s. 208

¹⁹ HELFERT, Vladimír. *Leoš Janáček: obraz životního a uměleckého boje*. Brno: O. Pazdírek; 1939. s. 186-18

²⁰ *Ottův slovník naučný*. Sedmý díl. Praha: J. Otto, 1898. s. 216–226.

²¹ PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*. Praha, 1898.

v zásadu, že vzdělání (ať už náboženské či kulturní) je jediná bezpečná cesta k pozvednutí hmotné a duševní úrovně. Vedle měšťanstva, tedy třídy feudálně a katolicky orientované staročestvím, zde pak další vrstvu tvořilo řemeslnictvo společně s dělnictvem, nakonec pak dělnictvo, jehož plné třídní uvědomění se radikalizovalo až v sedmdesátých letech vlivem sociální demokracie. Třídně tedy velmi rozrůzněná a v jádru neuvědomělá společnost okolo posléze vzniklého spolku tedy stála kdesi uprostřed těchto kategorií, čerpajíc ovšem ze všech tří. To je ostatně vyčerpávajícím způsobem vytyčeno v samotném názvu spolku, kde právě použití jména „Svatopluk“ vedle Dělnické řemeslnické besedy odkazuje k výše uvedenému spojení skrze odkaz na cyrilometodějské tradici.

3. Dělnická řemeslnická beseda Svatopluk 1868-1951

3. 1. Příčiny a okolnosti vzniku „Svatopluka“

„Dnes není toho více, aby který český spolek řemeslnický či dělnický, jichž od dob založení Svatopluka v Brně a okolí mnoho povstalo, sleduje-li poctivě cíle stanovami vytknuté a zákonitě, musil i zábavy své konati pod dozorem bdělých zřízenců, starajících se o to, aby myšlenka česká, kdekoliv se tehda v Brně vyskytla, byla co nejrychleji potlačena. Dnes není více tolik zákazů veřejných průvodů a škrtání celých programů zábav, dnes nežadají a více nekladou za podmínku, aby vedle českých čísel programu předneseno bylo na zábavě Čechů také číslo i druhým zemským jazykem. Takových překážek musil Svatopluk překonati mnoho a překonal je, neboť zakladatelé Svatopluka bohudíky nenechali se ničím odstrašiti a vytrvali v práci národní. Jim bylo trpnou hvězdou šíření a utužování národního vědomí mezi řemeslníky a dělníky českými v Brně a tuto hvězdu nezastínil ni úšklebek, ni překážka, ni protivensství. Hvězda tato podnes osvětluje dráhu řemeslnické besedy Svatopluka a bohda i nadále ozařovati ji bude.“²²

Chceme-li hledat fyzické kořeny vzniku života tohoto spolku, nemine nás putování napříč hostinci hlavního města královského.²³ Právě v nich se počátkem šedesátých čile rodila nová forma společenského života. Právě odtud se tehdy podnikaly výlety do brněnského okolí, tam bylo ohnisko společných zábav a vzdělávacích a hudebních činností, jež posléze zaujaly pevnou formu spolků. Společnost scházející se U labutě²⁴ sloužila jako vzdělávací společnost čtenářská, jež organizovala pořádání přednášek a rovněž sloužila k učení se zpěvu z not. Již stávající

²² Svatopluk 1868-1893. Brno: Svatopluk, 1893, s. 3.

²³ Tamtéž.

²⁴ Tato práce respektuje původní podobu názvů a místopisných označení.

Beseda brněnská²⁵ opatřila tuto společnost, z níž se posléze utvořilo jádro budoucí dělnické besedy, názvem „druhé oddělení Besedy.“ Velmi významná byla též společnost scházející se U koroptve a U Krügla, z nichž vyšla Výpomocná pokladnice řemeslníků brněnských,²⁶ s níž je vznik „Svatopluka“ velmi úzce spjat. Právě odtud totiž pramenil jak prvotní impuls k založení čistě vzdělávacího spolku, přičemž Výpomocná pokladnice tuto součinnost zajišťovala hospodářsky²⁷. To se také po pětiletém společném působení a úsilí podařilo.

První dochovaná zpráva o vzniku spolku odkazuje k 17. srpnu 1861, kdy náhodou sešli v hostinci U Krügla čtyři čeští řemeslníci, jeden student a jeden kandidát učitelství. Po společném zpěvu „Hej Slované“ a „Kde domov můj“ se spustila vlna pravidelných návštěv hostince, během které se zformovala stálá společnost. Nedlouho nato si zvolila i prozatímní výbor, vznikl prapor v národních barvách a počal se pěstovat zpěv národních písní, rovněž i pořádání výletů (Obřany, Řečkovice, Královo Pole). Počet účastníků týden od týdne vzrůstal, a brzy se celá společnost rozštěpila do několika dalších hostinců. Byla tu společnost U koroptve v Orelské ulici (dnešní Orlí ulice), kde vznikla Výpomocná pokladnice, stávající společnost U labutě a U Mondscheina na Kopečné ulici, kde se každou neděli utvářelo také divadlo. Tato široká společnost byla tvořena jak dělníky a řemeslníky, tak z velké části i politicky horlivějšími studenty. Pod jistou hrozbou pronásledování ze strany německé ovšem spolek začali postupně opouštět, a zůstalo pouze jádro podílející se čistě na kultivaci života společenského. Po dalším oddělení nově zformované čtenářské společnosti U lípy začaly vznikat první kroky k vytvoření samostatného řemeslnického pěveckého spolku. V hostinci J. Bilka na Nové ulici tedy proběhla schůze, při níž se sepsalo prohlášení podepsané třiceti členy. Antonín Šperka a Václav Šiller byli vysláni ke sboru „druhé oddělení Besedy brněnské, který přijal návrh na spojení spolků. Byl vytvořen prozatímní výbor, do jehož čela byl zvolen stavitelský příručí Jan Rychman. Zároveň bylo jméno Svatopluk přijato za součást názvu „vzdělávacího středů dělnictva československého.“²⁸

Druhý či řemeslnický odbor Besedy Brněnské tedy významným způsobem přispěl k tvorbě pěveckého jádra nově vzniklého spolku. Výše uvedený název ovšem nemá funkci pouze historizující a odkazující k samotnému původu posléze emancipovaného pěveckého tělesa. Počátkem šedesátých let totiž nastal odliv členů Besedy, kteří byli přitahováni vyšším uměleckým postavením ve sboru Brüner Männergesangverein, jenž byl od počátku budován

²⁵ Název Beseda brněnská byl již v době vydání *Svatopluk 1868-1893* Beseda Brněnská filharmonický spolek. Název v textu naší práce odkazuje tedy na podobu názvu z roku 1860. V literatuře bývá i dnes uváděn dvojím způsobem.

²⁶ V době vydání *Svatopluk 1868-1893* již „Výpomocná pokladnice, potravinářský spolek v Brně“

²⁷ Spolek založený 22. února 1863 (a se stanovami a výbory od 19. února 1966 plně fungující) z popudu poslance moravského sněmu Ignáce Wurma. Fungoval na bázi liberálně podnikajících spolků .

²⁸ *Svatopluk 1868-1893*. Brno: Svatopluk, 1893, s. 6.

jako reprezentativní koncertní instituce. Oslabená Beseda Brněnská se tehdy rozhodla otevřít pěveckou školu, do níž se mohlo zapsat české dělnictvo a řemeslnictvo. Šedesát nových členů bylo svěřeno do rukou cvičitele zpěvu Jana Nesvadby. I přes nesnadné podmínky dané dalším odchodem členů do války s Pruskem (1866) či nesnáze spojené s hledáním důstojných prostor pro samotné provozování zkoušek. Když roku 1867 bylo otevřeno první české nižší gymnázium v Brně²⁹, situace se ustálila, a práce šla rychle kupředu. Na podzim téhož roku vystoupil tento řemeslnický pěvecký sbor po boku Besedy Brněnské pod vedením Pavla Křížkovského a Antonína Javůrka na koncertu v Lužánkách. První samostatně pořádanou a konanou událostí byla besední zábava U bílého kříže na Pekařské ulici, která sklidila velký úspěch. Nově vzniklý spolkový sbor tedy vstoupil do širšího povědomí, a když roku 1868 pořádali další, masopustní zábavu, dostavila se v početném zastoupení i brněnská inteligence, a bylo rovněž navázáno na úspěch předchozí. Polovina výtěžku byla soustředěna na výdaje spojené se zakládáním „Svatopluka“, druhá polovina byla věnována na podporu chudých žáků českého gymnázia v Brně.

3. 2. „Svatopluk“ v prvních letech fungování spolku

První veřejná zpráva o činnosti „Svatopluku“ vyšla 19. března 1868 v Moravské Orlici.

„Naši vlastenečtí řemeslníci zadají v příštích dnech stanovy svého čtenářsko-pěveckého spolku Svatopluka c. k. místopředsedství ku potvrzení. Podávajíc to veřejnosti, radostně vítáme statečné si počínání našeho dělnictva v naději, že brzce stane se nový spolek střediskem všech našich dělníků v Brně a okolí, neboť účelem spolku mimo jiné věci jest též šířiti vědomosti členů vědeckými a poučnými přednáškami, pro které jsou získáni mužové na slovo vzatí. Velmi nám milo, že i s této strany ozývá se hlas, jenž volá druhy pod prapor, na němž napsáno jest -Budme svorni, vlasti věrni!- Zdař Bůh podniku tomu.“

Pod tímto heslem byly 20. dubna 1868 skutečně předány spolkové stanovy vypracované Dr. Josefem Fanderlíkem c. k. moravskému místopředsedství. Schválením spolku bylo tedy dosaženo mnohaletého snažení. Vlastenecké společnosti z různých hostinských společností tedy byly konečně sjednoceny v jednom spolku. Spolku sice nepolitického charakteru, ovšem velmi významném pro národní buditelské citění svých členů.

5. července 1868 v 11 hodin dopoledne byla společnou službou v kostele uvedena ustanovující valná hromada, která se započala ve 3 hodiny odpoledne. Prozatímní výbor v čele s předsedou Janem Rychmanem a jednatelem Adolfem Růžičkou odstoupil. Do prvního výboru

²⁹ Dnešní Gymnázium Brno, tř. Kapitána Jaroše 14.

Svatopluka byli zvoleni: Dr. Josef Illner³⁰ za předsedu, Václav Šiller za místopředsedu, Adolf Růžička za jednatele, Jan Nesvadba za sbormistra, Jan Hartl za pokladníka, Antonín Šperka za listovního, Ludvík Petříček za hospodáře. Za členy výboru pak Dr. Josef Fanderlík, Jan Rudiš, Josef Hirt, Jan Šlechta, Václav Dvořák, a Josef Bednář. Celkový počet 180 členů zahrnoval 4 zakládající členy, 120 přispívajících členů a 56 členů výkonných. Zápisné činilo 30 korun a spolkový příspěvek 5 kr. Spolek přijal jméno Řemeslnická beseda Svatoopluk. Spolková činnost se kromě výše zmíněných podniků začala pravidelně usazovat v hostinci U Janouška v Jízdecké ulici³¹, kde se scházela zároveň i Výpomocná pokladnice. Poté, co Výpomocná pokladnice zakoupila dům č. 13 na Jezuitské ulici, dne 15. prosince 1868 se pod společnou střechu přesídlila i řemeslnická beseda. Nejprve byla pronajata prostorná místnost na dvoře domu, ovšem při neustálém přibývání členstva byl spolek nucen pronajmout si část domu v prvním patře. Byla zřízena čítárna, hovorna, jednací místnost, a místnost pro hry s kulečnickem. Tehdy se doopravdy rozproudila každodenní spolková činnost.

Během prvního půlročního fungování spolku měl výbor dvanáct stanovami předepsaných sezení a čtyři sezení mimořádná. Dle čl. 8 stanov byly rovněž pořádány dvě přednášky. 15. listopadu 1868 byla konána přednáška o otázce dělnické vedená Dr. Fanderlíkem a 29. listopadu Dr. Reicherta přednášel o matematické části zeměpisu. Veřejně pořádané zábavy se uskutečnily 30. srpna a 21. listopadu. Na první z uvedených jsou v protokolu o zábavě zaznamenáni Amálie Teplá, Václav Černý společně s jednatelem spolku, kteří se připojili s deklamacemi³². Navíc byly pořádány také spolkové zábavy pro členy, a to s přispěním hostů Františka Pichlera, Antonína Zavadila, kteří se společně s Josefem Čulákem a jednatelem spolku přispěli zejména deklamacemi. Společně se silně národnostně orientovanou sborovou tvorbou, vojenskou hudbou³³ a tradiční taneční zábavou³⁴ tedy řemeslnická beseda provozují programy, jež byly „typicky besední, se zábavným a vlasteneckým účelem[...]*]* v programech se objevují tehdy oblíbení skladatelé, jako L. Procházka, Slavík, Zvonař, Vojáček, N. Javůrek, Ant. Javůrek, Jelen a ovšem Tovačovský a Bendl. Křížkovský chybí.“³⁵ Nesvadbův sbor, rozdělený na

³⁰ JUDr. Josef Illner, (1839-1894) Vychovatel v Brně a advokát v Bučovicích, autor směsi lidových písní Čechův sen (Hoffman 1889) a komické opery Kvas krále Vondry XXVI. (1879). Mimo to také klavírní skladby, písně a sbory, zvl. ženský sbor Mladost (1871). In PAZDÍREK, Oldřich - Gracian ČERNUŠÁK - Vladimír HELFERT. *Pazdírkův hudební slovník naučný*. Brno: Ol. Pazdírek, 1937, 192 s.

³¹ Dnešní Sukova ulice.

³² Deklamace - výraz, jímž se v českém názvosloví 19. a 20. stol. míní zvl. přednes různých (především literárních) textů, dále hlasový projev recitátora a herce, případně stylizovaná mluvená řeč vůbec, určité kvality výslovnosti a rovněž nauka o deklamací. In *Slovník české hudební kultury*. Praha: Editio supraphon, 1997, redaktori Jiří Fukač, Jiří Vysloužil. Výkonný redaktor Petr Macek, s. 144-145.

³³ Vojenská hudba Eduarda Horného (1838-1907)

³⁴ Taneční zábava se většinou zařazovala na samotný konec programu.

³⁵ HELFERT, Vladimír. *Leoš Janáček: obraz životního a uměleckého boje*. Brno: O. Pazdírek; 1939. s. 193.

začátečníky a pokročilé, nebyl zvláště náročných skladeb schopen. Rovněž pokusy o založení nástrojové kapely byly, zvláště kvůli hospodářské situaci, zmařeny.

3. 3. „Svatopluk“ za Janáčka

Život „Svatopluka“ byl až do roku 1872 silně tažen dopředu „*prostou a nehledanou srdečností, která působila na lid náš měrou nemalou!*“³⁶ Příchodem Leoše Janáčka do „Svatopluka“³⁷ je poté spolkový život, stejně jako jeho činnost, zcela obrozen. Jméno Leoše Janáčka se poprvé objevuje na schůzi výboru 20. srpna 1872. Předchozí neuspokojená situace projevená v zápisu projevem sbormistra Gustava Mareše se ubírá ke jmenování sbormistra nového. Jeho návrh padá na Albína Kučera. Proti tomuto návrhu se ovšem staví dr. Josef Illner ve snaze pozvednout úroveň umělecké kvality sboru. Nelze mu v tom upřít velkou dávkou prozířetelnosti a odvahy. Janáček byl v té době teprve osmnáctiletým absolventem učitelského ústavu. Vykonával již i funkci zástupce ředitele kůru na Starém Brně, poté co byl jeho ředitel a Janáčkův mentor Pavel Křížkovský jmenován ředitelem kůru arcibiskupského chrámu v Olomouci. Navzdory svému věku si obrovským nasazením a neutuchající pílí rychle vydobyl respekt a kázeň (např. zavedení pravidelných zkoušek sboru). V konečném důsledku sice to neznamenal žádný významný umělecký obrat či posun, ovšem udržení stejné úrovně jakou vydobyl jeho předchůdce je stejně obdivuhodné. Tohoto obdivu se mu dostávalo zejména v kruzích starobrněnského kláštera, kde rovněž platil za vynikajícího varhaníka, a odkud také čerpal doporučení dr. Illner. Tato rozpačitá situace se nakonec vyřešila zcela sama. Výbor³⁸ členů besedy od Janáčka nepřináší žádné určité rozhodnutí, a pro splnění podmínek se tedy stává sbormistrem Albín Kučera³⁹. Za jeho vedení ovšem dochází k prohloubení neutěšené situace. Beseda z 19. ledna 1873 trpí jak kvalitou provedení sborů, tak i úpadkem účasti pěvců. V Moravské orlici⁴⁰ tehdy byla vyslovena pochybnost, že se „Svatopluku“ stane pouhým zábavním tělesem. 9. ledna 1873 ale Kučera dobrovolně skládá sbormistrovský post a navrhuje na své místo Leoše Janáčka, který je oficiálně zvolen 13. února 1873.

Nastoupením Janáčkovým začíná pro spolek zcela nová doba. Rámec pouhé obrozenecké zábavnosti brzy nechává daleko za sebou. Rovněž celková činnost, a dalo by se říci i celkové životní tempo spolku, dostává zcela nový impuls. Janáček od začátku nepůsobí jen

³⁶ ČEPELÁK, Bohumil. *Svatopluk 1868 – 1908*. Brno: Josef Jelínek. 1908, s. 4

³⁷ První datovaná zmínka pochází z 20. srpna 1872.

³⁸ Výbor vyslaných členů byl tvořen členy Petříčkem, Křivánkem a Doležalem. Jejich úkolem bylo ujednat s Janáčkem smlouvu o sbormistrovství.

³⁹ Od šk. roku 1872-1873 je Kučera učitelem tělocviku na učitelském ústavu, kde působí i Janáček.

⁴⁰ Referát z 21. ledna 1873.

jako nekompromisní, suverénní a cílevědomý vedoucí sboru, ale i jako pevná a činná součást spolku.

„Docházel velmi svědomitě do výborových schůzí a v málokteré chyběl. Zařizoval na policii oznámení výletů, zajišťoval pro výlety vhodnou hostinskou místnost, sháněl vhodné deklamátory a nacvičoval s nimi deklamaci, obstarával tisk programů a pozvánek, dodával zprávy o spolkových podnicích do novin, účastnil se deputací spolkových, vyjednával za spolek sólové umělecké síly, apod.“⁴¹

Mladý Janáček totiž ve „Svatopluku“ nenalézá jen silně neoranou půdu, na které může uplatnit Křížkovským předané zkušenosti. Nalézá i sociální vrstvu, jež mu velmi připomíná společnost, z níž vzešel.

První kroky k dosažení vyšších uměleckých cílů vedou nejprve přes zpřísnění velmi vágní docházky sboru. Další kroky se týkaly vymýcení častého nešvaru spočívajícím v provádění koncertů i přes neúplně secvičený program.⁴² Začalo platit pravidlo výběru, kdy si Janáček zvolil radši užší sbor zpěváků, s nimiž se mohl pouštět do technicky náročnějších skladeb. Omezil tedy jak masovější skladby, tak i další prvky, jež považoval za rozptylující a neumělecké. Tak postupně odpadávají zvyky od chození v průvodu s kapelou při výletech až po oddělení taneční části od sborové, jež byly až doposud vždy spolu náplní vlasteneckých besed. 9. listopadu 1873 na besedu pořádanou v Besedním domě byla provedena další reforma – zvalo se na ni pouze subskripci, ve 400 kusech byl pořízen tištěný program. Beseda končí velkým úspěchem jak uměleckým, tak finančním. Další beseda z 8. března 1874 se dostává na další část umělecké příčky účastí významný sólista Prozatímního divadla Josefa Lva. Ten již byl pozván na slavnost svěcení praporu 5. července 1873, pro jiné angažmá byl ovšem pozván houslový virtuóz Václav Kopta. Prvotní návrh na zbudování praporu pochází už z roku 1870, kdy byl ovšem c. k. místodržitelstvím zamítnut. Proslov Marie Dvořákové: *„Aby řemeslnická beseda Svatopluk v Brně kolem vlastního praporu se shromážditi mohla, usnesl se výbor ve svém sezení dne 9. 3. 1870 v zakoupení spolkového praporu.“*⁴³

Janáčková vůle posouvat úroveň sboru stále výše se nezastavila ani před velkými sbory smíšenými, kde pohotově povolal svůj sbor starobrněnských fundatistů, se kterým na hned na své první besedě 27. dubna 1873 provedl Bendlovo dílo Důvěra v Boha. Mendelssohnův sbor Poutník byl podán spojením „Svatopluka“ a Vesny. Dále uvádí Křížkovského Odvedeného prosbu a kantátu „Cyrill a Method.“ Janáčková snaha velmi záhy získává ohlas, a to jak

⁴¹ Protokol výborové schůze.

⁴² Např. odmítnutí Typographen-Sängerbundu k účasti na zábavě v Pisárkách kvůli malé účasti na zkouškách.

⁴³ Památka na zbudování spolkového praporu 1870. MZM ODH, sign. G113.

v prostoru brněnském (*Moravská Orlice*⁴⁴), tak i pražském (časopis *Dalibor*⁴⁵). Pochvalně komentující články způsobily zvyšování úrovně, což se projevovalo na zvyšování návštěvnosti a rovněž rozšíření obecnstva o novou, vyšší vrstvu obecnstva,⁴⁶ jež besedy (stále je nutno mít na paměti, že se jedná o besedy řemeslnické) neměla zvyk navštěvovat. Hudební prostor Brna již tedy jasně musí počítat se sborem dělnické řemeslnické besedy Svatopluk jakožto důstojným tělesem, ba tělesem, který už umělecky dorovnal další hudební spolky, zejména Besedu Brněnskou. Spolkový výbor „Svatopluka“ Janáčkovu pílí oplácí výborovými děkováními, posléze poctou nejvyšší, jež bylo jmenování čestným členem 18. října 1874.⁴⁷

O to silnější propad nastává po Janáčkově odchodu do Prahy. Výpověď z 15. ledna 1874 sice předznamenává odchod na několik měsíců dopředu, ovšem již od začátku července se muselo začít jednat o jeho sbormistrovském nástupci. Jím navrhovaný kolega z učitelského ústavu Antonín Vorel tuto odmítá, a tak Janáček dále navrhuje Františka Musila, uznávaného varhaníka na Petrově a skladatele. Za jeho působení se ovšem vytrácí veškerý silně táhnoucí přístup, jak po stránce sbormistrovské, tak i spolkové. Stagnace a vrcholící nespokojenost⁴⁸ omezující činnost spolku na participování na pouhé jedné zábavě Výpomocné pokladnice z 24. listopadu 1875. Valná hromada z 27. prosince 1874 již vyzařuje skalní nespokojenost. 22. dubna na výborové schůzi přijímá úlohu sbormistra František Budík, již dříve navrhovaný kandidát. Ten ovšem jen dokončuje úpadek souboru svým nezájmem. Po pořádání dvou výletů z jara 1875 se nekoná již žádná spolková akce. Slibně započatý vzestup Svatopluka je tedy zcela zmařen. To ostatně pocituje i Leoš Janáček, který se do Brna vrací v červenci 1875. Z Prahy si odnáší jednak nové umělecké vědomosti a zkušenosti, které se nechtějí znovu smířit se „zakletím diletantismu a malých poměrů.“⁴⁹ To se odráží záhy na studentské zábavě konané 22. srpna 1875 ve dvoraně Besedního domu, kde se na Janáčkovu výzvu⁵⁰ setkávají sbory Besedy Brněnské, Svatopluka, Zory a sbor starobrněnských fundatistů. Tato zábava čítající „míchanic

⁴⁴ Mor. Orlice z 29. dubna 1873: „[...] Však včera nám přednesl užší sbor Svatopluka sbory, kterými ukázal seč jest, pakliže má příčinnivého dirigenta. A tím je v plné míře pan Janáček.“

⁴⁵ Komentář z odhalení spolkového praporu, *Dalibor* z 1. srpna 1873: „[...] Řízením jeho zapěli naši mužští spolkové sbor Na Moravu od Norb. Javůrka tak precisně a ohnivě, je jsme jej u nás až dosud v takovém provedení neslyšeli.“

⁴⁶ 14. března 1874 se na spolkovou besedu dostavil i hrabě Serényi a další šlechtou.

In HELFERT, Vladimír. *Leoš Janáček: obraz životního a uměleckého boje*. Brno: O. Pazdírek; 1939, s. 199

⁴⁷ Společně s Josefem Lvem. Výborový protokol z 20. 11. 1873.

⁴⁸ Podle protokolů výborových schůzí ze dne 1. 2. 1875 navrhuje Illner sloužit mši za Tovačovského, Musil posléze navrhuje pořádat za něj rekviem. Sborový koncert ovšem nebyl pořádán žádný.

⁴⁹ HELFERT, Vladimír. *Leoš Janáček: obraz životního a uměleckého boje*. Brno: O. Pazdírek; 1939, s. 203

⁵⁰ *Moravská Orlice* z 28. července 1875: „Zkouška pěvecká ku koncertu, jenž se ve prospěch Radhoště (Podpůrný spolek Radhošť, pozn. autora) dávatí bude, odbývá se ve středu dne 28. července o 7 ½ hod. večer ve slovanském gymnasiu; proto vyzývám veškeré pp. členy ct. jednot Beseda Brněnská, Svatopluk Zora, jakož i pp. ochotníky brněnské vůbec ku hojnému zúčastnění. Cvičiti se bude Křížkovského sbor Zahrada Boží. – L. Janáček.“

sborových a sólových čísel a vojenské hudby Horného⁵¹“ je referentem Dalibora sice odsouzen za přílišnou nekompaktnost, ovšem Janáčkův umělecký návrat je zde zaznamenán v uctivých superlativech. V myšlenkách na provádění velkých děl neustával. Na 31. října svolává do slovanského gymnázia všechny brněnské pěvce z Brna ke zkoušce na pěveckou manifestaci k uctění památky Josefa Dobrovského. Uvedením Křížkovského smutečního sboru na text Františka Sušila zde jasně projevuje národnostní citění odkazem na dobré vztahy Josefa Dobrovského s klášteřem na Starém Brně. Kromě ještě další participaci na půdě brněnského sokola, jejímž nakonec činným členem se stává od 26. února 1876, se po Budíkově arogantní stagnaci se opět vrací jako sbormistr „Svatopluka.“ Zde si nemůžeme odpustit vsuvku, jež je svědectvím o Janáčkově nezištnosti a jasném vědomí kulturního poslání v českém Brně. Je jím dopis odpovídající na výborovou žádost o bezplatné vykonávání funkce⁵².

“Uváživ smutné společenské poměry v Brně vůbec, jakož i umění hudební zvláště rozhodl jsem se všemožně a s největší vytrvalostí pracovati kde jen půda a dobrá vůle se naskytne ku povznesení a vzdělání onoho umění. Vyvoliv si za své první působitě Brno, přichází mi velevítaně návrh ctěného výboru, pročež se dlouho nerozpakuju, ve prospěch umění a společenského života, bych ono nabídnutí přijal. Podmínek nemám žádných.“⁵³

Jeho druhá sbormistrovská činnost navazuje na předchozí pevný rytmus spolkového života a uměleckého reformátorství v prostředí sboru. Na podzim 1875 provádí zábavu s Besedou Brněnskou a Zorou, druhá beseda se koná 23. ledna 1876. Na ní jsou poprvé uvedeny Janáčkovy skladby „Když mne nechceš, co je víc“ a „Láska opravdivá“. Spolu se skladbou Orání (1874) utvořily společně Ohlas národních písní neboli Tři popěvky. Následuje beseda z 28. února 1876⁵⁴ a dále zábava 18. března konaná k příležitosti odchodu dr. Illera, jež odchází za advokátními povinnostmi do Bučovic. Tím Janáček ovšem ztrácí nejsilnější oporu. Předsedou spolku se stává Jaroslav Rudiš, do jehož dcery je v té době Janáček zamilován. Jistě i tato skutečnost přispěla k jistému ochlazení Janáčkovy zájmu o sbor, které je již v té době silně podmíněno Janáčkovým uměleckým tíhnutím k Besedě Brněnské, jejímž sbormistrem se také záhy stává, a ze „Svatopluka“ 26. října 1876 odchází. Poslední účinkování se koná na besedě pořádané společně s Besedou Brněnskou dne 15. října, a která věnovaná vzpomínce na Tovačovského. Janáčkův odchod ovšem provází velké porozumění celého spolku. Protokolem z 16. 11. 1876 je výborem usnesena tříčlenná deputace Koráb, Kalous, Malásek, jež Janáčkově vzdává hold a srdečné díky.

⁵¹ HELFERT, Vladimír. *Leoš Janáček: obraz životního a uměleckého boje*. Brno: O. Pazdírek; 1939. s. 204.

⁵² Zde nutno poznamenat, že spolkový výbor již v době Janáčkovy předešlého účinkování nevyplácel, na jeho vlastní žádost, žádný honorář.

⁵³ HELFERT, Vladimír. *Leoš Janáček: obraz životního a uměleckého boje*. Brno: O. Pazdírek; 1939. s. 209.

⁵⁴ Zpívány sbory „Slováci z Púchova“, „Orala“, „Sedláčkův sbor.“

Osobnost Leoše Janáčka je naprosto nesporně spojena s prudkým vzestupem umělecké kvality pěveckého sboru „Svatopluku.“ Důležitým faktorem zde ovšem bylo jisté uvolnění prostoru na špici hudebního Brna, které do roku 1870 patřilo téměř bez výjimky Besedě Brněnské⁵⁵. Dle ustávajícího tempa koncertů a besed pořádaných ovšem tímto spolkem lze ovšem dobře nastinit úpadek, jenž pokračoval až do příchodu nového sbormistra. Ten mezitím využil doposud neúplně projevujícího potenciálu sboru „Svatopluku“ : „Beseda, která od 1860 vedla české hudební Brno, ustupovala stále více do pozadí a její místo zaujímal nový mladý spolek s mladým dirigentem. V r. 1873-74 Svatopluk na sebe strhuje postavení, které dosud měla Beseda. Velmi ostrými slovy byl tento stav popsán referentem Dalibora.

„Náš někdy nejhlavnější a nejslavnější pěvecký spolek Beseda brněnská, stíhán jsa rozmanitými pohromami, odsouzen je již po delší dobu k činnosti více soukromě a dosud není naděje, či aspoň se neproslychá, že by během tohoto roku ještě jednou veřejně měl vystoupiti.“⁵⁶

Z jednání výboru „Svatopluka“ k datu 28. února 1871 se sice dozvídáme o úvaze Besedy spojit všechny brněnské spolky⁵⁷, ovšem silou vzestupu „Svatopluku“ v následujících letech se tento nápad nikdy neuskutečnil. Pravidelně se neuskutečňovaly ani Janáčkovy ideje na dva velké společné koncerty ročně⁵⁸. Po Janáčkově odchodu do Prahy probíhaly ještě poslední pokusy na spojení jak hudebního, tak částečně i spolkového života výše zmíněných tří těles⁵⁹, ovšem ujednání zůstalo pouze ve výborových zápisech a nikdy nevešlo v platnost.

3. 4. „Svatopluk“ v letech 1876 - 1914

Hospodářsky nepříznivou situaci způsobenou krachem na vídeňské burze roku 1873 vystřídala po Janáčkově odchodu, kdy se hospodářská situace začala stabilizovat,⁶⁰ krize sbormistrovská. Těžké období překonané společně s Výpomocnou pokladnicí díky fungování podpůrného fondu⁶¹ tedy setrvačně pokračovalo i nadále. Na výborové schůzi 7. září 1876, kdy Janáček

⁵⁵ SÁZAVSKÝ, Karel. *Dějiny filharmonického Spolku "Besedy brněnské" od r. 1860-1900*. Brno: Beseda Brněnská, 1900, 158 s.

⁵⁶ Dalibor 28. 11. 1873 dle HELFERT, Vladimír. *Leoš Janáček: obraz životního a uměleckého boje*. Brno: O. Pazdírek; 1939. s. 208.

⁵⁷ Tedy Besedy Brněnské, Svatopluku a Zory.

⁵⁸ Protokol výborové schůze „Svatopluku“ z 23. července 1874.

⁵⁹ Protokol výborové schůze „Svatopluku“ z 22. října 1874 jednající o společných stanovách upravujících společnou koncertní a zkuškovou činnost, organizaci výletů, věc společného fondu apod.

⁶⁰ Výborový protokol jednání z 22. dubna 1876 popisuje situaci, v níž se Beseda brněnská uvoluje přenechat „Svatopluku“ harmonium do té doby, dokud Katolická jednota, jež je vlastníkem harmonia, nezažádá o navrácení. V důsledku dalších jednání je posléze harmonium odkoupeno. MZM ODH, sign G 107.

⁶¹ Podpůrný fond „Svatopluku“ a Výpomocné pokladnice byl založen roku 1869.

oznamuje odstoupení, je na jeho místo jmenován Neumann⁶². Ten ovšem až do listopadu 1876 o sobě nedává vědět. Jelikož se ovšem situace nemění, dochází k obrovskému úpadku činnosti sboru, rovněž i jeho hudební produkci. Plánování pravidelných spolkových besed a zábav kvůli této sbormistrovské krizi není příliš možné a pěvecký sbor tedy vystupuje pouze na několika zábavách a zahradních slavnostech. Po Čápkovi, jenž fungoval jako krátkodobý sbormistrovský zástup, přichází 1. srpna 1877 Jan Hartl. Po jeho nedlouhém působení byl kontaktován Jan Nesvadba, který ovšem pro zaměstnání přenechal sbormistrovství trojici sbormistrů Doubkovi, Žaludovi a Krásnému, kteří však na tomto postu nestačili vykonat takřka nic. Po delších úmluvách přichází v letech 1879-1886 znovu Jan Nesvadba⁶³. Jeho nástupce Jan Malásek po „*dojemné resignaci*“⁶⁴ přenechává místo Maxmiliánu Koblížkovi. Jako vicesbormistr je zvolen B. Čepelák, který tuto funkci skládá 10. srpna 1890. Na jeho místo po korespondenčních výzvách výboru nastupuje J. Malásek. Roku 1893, kdy byla konána slavnost na paměť 25letého trvání sboru,⁶⁵ eskaluje navíc již dlouho rostoucí jev. Janáček ve svém citátu

„Po celodenní, často úmorné práci, sebrati chuť ku zpěvu neb hudbě, s neklidnou myslí, s únavou duše, myslím nedokáže nikdo,“

pochvalně až obdivně popisuje nadšení tvrdě pracujících členů sboru do umělecké činnosti. Po výše naznačené situaci ovšem jím vypracovaná obrovská vůle mizí. V lednu 1894 bylo navrženo pěvecký sbor rozpustit kvůli nedůslednému docházení členů, špatné úrovni a neschopnosti tak plnit svou funkci ve spolku. Zápisem z 22. ledna je oznámeno vytvoření pouze šestnáctičlenného sboru. Na mimořádné valné hromadě ze dne 28. října 1894 byly na popud místopředsedství přepracovány spolkové stanovy. Změny se dále upravovaly a projednávaly na valných hromadách 3. ledna 1895, 18. února 1895 a 24. února 1895, kde byly následně úpravy jednohlasně schváleny. Samotné přepracování s sebou ovšem neneslo výrazné změny a nenesou žádná výraznější opatření, jak by se mohlo jevit z výše uvedených informací. Zasláný (c. k. místopředsedství) protokol z 11. března 1895 hovoří o rozšíření působnosti správního výboru, jež navrhoval zavést stravovací odbor. Ten žádal o povolení členům spolku a jeho hostům v spolkových místnostech podávat pivo, víno a pokrmy. Z protokolu o změnách stanov ze dne 26. dubna 1894 se poprvé dozvídáme o zařízení hudební a pěvecké školy. Založení hudební

⁶² Jedná se zřejmě o Janáčkovu brněnského přítele, kterému Janáček po svém odchodu do Prahy přenechal vyučování klavírních hodin, a který Janáčkovi zasilal peníze ze stipendií.

⁶³ Častokrát chybně uváděný jako Nesvatba.

⁶⁴ MZM ODH, sign. G 107d.

⁶⁵ Místopředseda Alois Kavalík a jednatel Bohumil Čepelák v dopise „slavnému“ c. k. policejnímu v Brně ze dne 20. května 1893 žádá, aby se u příležitosti 25letého jubilea mohl prodávat pamětní spis „Svatopluk“ obsahující literární a hudební příspěvky členů spolku, spolkové dějiny, atd. Prodávat se měl při slavnostní valné hromadě v neděli 21. května, dále při zahradních slavnostech a ostatních hodech slavnosti, v těch místnostech, kde slavnosti budou pořádány a místnosti spolkové. In *Svatopluk 1868-1893*. Brno: Svatopluk, 1893, s. 3.

školy vyplynulo ze stanov spolku, jež jako jeden z hlavních účelů ustanovoval hudební vzdělání všem členům, popř. jejich potomkům, pokud vykazovali hudební nadání. Majitelem spolku je ve stanovách uváděna Řemeslnická beseda Svatopluk, správcem je spolkový výbor. Na půdě školy fungovalo houslové oddělení, klavírní oddělení a oddělení pro violoncello. Vyučování probíhalo ve druhém patře na Jezuitské 13 každou středu a sobotu odpoledne dle osnov, jež jsou zpracovány ve stanovách hudební školy.⁶⁶ Pravidelná veřejná hudební produkce se konala vždy ke konci měsíce června.

Od roku 1895 se tedy dělnická beseda vystřihává obvyklých besedních večerů věnovaných pěvecké produkci a tanci. Ponechává pouze slavnosti významných hodů (masopust) a plesů, popř. další slavnosti lehčího charakteru. Výbor „Svatopluku“ ovšem dále věnoval pozornost veřejnému životu. Z citěného nedostatku kvalitního hudebního uskupení výbor r. 1895 přistupuje k založení národní hudby v čele s přerovským kapelníkem Prundem. Její první vystoupení se konalo 25. srpna téhož roku v Besedním domě. Roku 1897 sbormistr Maxmilián Koblížek z důvodu chabé zpěvacké účasti sestavuje smíšený sbor, jehož činnost je datována až do roku 1902, kdy se z něj stal opět sbor mužský. Až o pět let později (3. března 1907) je pořádán „Lidový koncert“ ve dvoraně Besedního domu. Po odchodu Maxmiliána Koblížka do varhanické školy a rovněž do Vesny, kde působil jako učitel hudby, končí r. 1902 i činnost a produkce hudební školy, kterou Koblížek při spolku založil. Školu dále vedl Antonín Šubrt. Po dobu pěti let ovšem nebyla pořádána žádná větší pěvecká vystoupení. Na post sbormistra nastupuje významná osobnost „Svatopluka“, Bohumil Čepelák⁶⁷. Jeho první sbormistrovskou událostí byl koncert v Besedním domě z 5. března 1907, jenž měl vyzkoušet úroveň sboru. Po výborném úspěchu bylo za jeho vedení provedeno několik vystoupení na významných jubilejních akcích. První v řadě stálo 40. výročí založení „Svatopluka“⁶⁸, 35. výročí založení Družstva veselých kosů, 14. května koncert k 50. výročí fungování Besedy Brněnské⁶⁹, dále účastnění se Župy Křížkovského, při jejímž prvním koncertu 1. února 1911 sklídil sbor opět velký ohlas.⁷⁰ Roku 1913 slavila „Výpomocná Pokladnice“ výročí 50letého trvání a na valné hromadě byl spolkem předán diplom čestného členství jako důkazu utužení bratrské vzájemnosti. V březnu 1914 byla pořádána pěvecká beseda na památku 600. výkonu pěveckého sboru.

⁶⁶ Stanovy z r. 1898. MZM ODH, sign. G 117

⁶⁷ Od 17. prosince 1893 byl jednatelem a od 2. února 1921 starostou spolku.

⁶⁸ Při této příležitosti byl proveden spolku věnovaný „Slavnostní sbor“ ředitele kůru na Petrově Antonína Hromádky, při jehož provedení kráčel průvod dechových nástrojů. Dále na programu bylo první provedení Bendovy velké scény „Smrt Prokopa Velikého“ pro sbor, barytonové sólo a klavír. Sólo a písně Musilovy a Čajkovského zpíval Ladislav Němeček.

⁶⁹ Zde se sbor „Svatopluka“ zúčastnil při provedení Křížkovského skladbě „Pastýř a poutníci.“ Dále pak při závěrečném sboru „Cyril a Method“, kde působil celkem 300 pěvců. Sbor obdržel vavřínový věnec a sbormistru byla udělena stříbrná plaketa.

⁷⁰ MZM ODH, sign. G 108a - návrh brožury Emanuela Kuby zřejmě k oslavě 60. výročí spolku.

Po čtyřicetileté působnosti jsou mezi členy čtyři zakládající členové Svatopluku (Eduard Kalous, Václav Koráb, Ludvík Svítíl a Jiří Šich, který jakožto II. bas je z nich jediným stále výkonným členem). Dále statistika jednatele (k r. 1908) Bohumila Čepeláka uvádí 5 členů čestných, 59 přispívajících, 43 členů výkonných, z toho 28 pěvců a 15 hudebníků. Spolu s dalšími kmennými členy je konečný počet 137.

Řemeslnická beseda Svatopluk je rovněž členem: skutečného sboru pro zřízení Národního divadla v Praze (1882), přispívajícím Ústředního spolku živnostníků moravských (1902) přispívajícím Besedy dělnictva československého v Brnu (1889), přispívajícím Ústřední jednoty zpěváckých spolků československých v Praze.

Spolková knihovna čítá 1420 svazků (*Kottův českoněmecký slovník*), *Hájova českomoravská kronika* z r. 1541, *Zapova kronika*, *Národopisná výstava*). Hudební spolkový archiv čítá 1450 čísel mužských a smíšený sbor, písní, klavírních výtahů, českých oper apod.

Spolková hudební škola čítá 92 žáků.

Od r. 1868-1908 je vykázáno 132 přednášek, 32 domácích zábav, 53 zábav zahradních, 74 besed, 33 plesů, 92 výletů, 183 účinkování, 193 mimořádných akcí (podniků), 6 kurzů. Dále 40 valných hromad, 10 mimořádných valných hromad, 991 řádných výborových schůzí, 123 schůzí mimořádných. Součtem tedy 531 všech výkonů pěveckých a 1962 všech výkonů spolkových.

Od r. 1868-1908 je vykázáno 132 přednášek, 32 domácích zábav, 53 zábav zahradních, 74 besed, 33 plesů, 92 výletů, 183 účinkování, 193 mimořádných akcí (podniků), 6 kurzů. Dále 40 valných hromad, 10 mimořádných valných hromad, 991 řádných výborových schůzí, 123 schůzí mimořádných. Součtem tedy 531 všech výkonů pěveckých a 1962 všech výkonů spolkových.

3. 5. „Svatopluk“ v letech 1914-1928

Zdařilé fungování pěveckého tělesa zmařila válka. Činnost spolku mohla hospodářsky zajišťovat jen to nejnnutnější, nebylo nadále možné pronajímat veškeré komfortní zázemí spolkové budovy, z pěveckého sboru zbyly po odchodech většiny členů pouze trosky, zrušena byla rovněž i hudební škola. Morálku udržovalo tuto dobu jen několik činných orgánů, mezi nimi zejména „Družstvo Kosovské“, večery učitele Sklenáře, v jejichž rámci byly uspořádány dva večery komorní hudby se smyčcovým kvartetem. „*V době světové války byl „Svatopluk“ opět jakýmsi střediskem malých českých lidí, kteří tam čerpali posilu a vzpruhu pro lepší*

časy.⁷¹“ Finančně byla činnost podporována z významných finančních příspěvků členů spolku, zejména Arnoldem Klíčníkem – brněnským optikem a nejstarším veteránem spolku je, který byl 53 let nepřetržitě členem spolku a byl také dlouholetým předsedou, dále Janem Kalábem, Karlem Kulhánkem a Františkem Novotným.

První poválečné setkání se konalo při příležitosti 50. výročí založení sboru o Velikonocích 31. března 1918. Díky houževnatosti sbormistra Bohumila Čepeláka, jenž v době války funguje jako výrazná a neutuchající osobnost, přispěla válkou zdecimovaná Vypomocná Pokladnice k „důstojným oslavám⁷².“ Po oslavách získání státní samostatnosti, kde u vítání nového prezidenta nechyběl v průvodu ani „Svatopluk“ se svým praporem, nastal prostor pro obnovu. Počet členů mužského sboru nedosáhl už nikdy své předešlé velikosti, byl přesto, či právě proto, založen sbor ženský a sbor smíšený. To vše s přičiněním nově obnoveného „Družstva Kosovského.“ Díky tomuto odboru a opětovnému úsilí sbormistra Čepeláka byly až do roku 1924 pořádány každoroční pěvecké besedy, hudební zábavy i plesy, což mělo zdárný vliv i na celkový příjem spolku. Následujícího roku ovšem sbormistr a předseda Čepelák umírá⁷³. Vedení sborů se ujímá prof. František Havrda, jehož první příležitostí je slavnost k 50. výročí založení Družstva veselých Kosů. Na prázdniny toho roku se ovšem sbory rozchází a tím pěvecká činnost na dlouhá léta utichá.

Od roku 1925 se rovněž mění i podmínky pro správu spolku. Vlivem změn nájemních podmínek hostinských místností, nebylo možno dále pořádat spolkové zábavy. Po dohodě s „Družstvem Kosovským“ byl ovšem vymyšlen náhradní plán pro zajištění spolkových příjmu spočívající v pořádání divadelních představení v Novém Domově⁷⁴.

Od r. 1868-1928 je vykázáno 161 přednášek, 264 zábav domácích včetně hudeb, 116 zábav zahradních, 121 besed, 64 plesů, 124 výletů, 402 účinkování, 1188 mimořádných výkonů, 12 různých kurzů. Spolková činnost obsahuje 58 řádných valných hromad, 18 mimořádných, 1291 řádných výborových schůzí, 615 schůzí mimořádných. K výčtu 1868-1908 uvedenému o bod výše přibyl členství v zakládající Tělocvičné jednoty Sokol v Brně (7. září 1884), dále činné členství v pěvecké župě Křížkovského, Živnostenské záložny v Brně, společnosti Besedního Domu v Brně, Družstva Českého domu ve Vídni.

⁷¹ Lidové noviny č. 635, 15./XII 1928.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Pohřbu 13. ledna se zúčastnil spolek s členy Vypomocné Pokladnice, sokolstvo a Pěv. župa Křížkovského, která zapěla smuteční sbor.

⁷⁴ Falkensteinerova č. 43-47.

3. 6. „Svatopluk“ po roce 1928

Poválečná situace se nesla ve znamení otevírání nových možností. V prostoru nově vzniklého státu začaly přirozeným způsobem krystalizovat umělecká centra, v nichž probíhaly nejsilnější snahy o vybudování nových českých institucí, mezi nimiž skalní roli hrají právě instituce kulturní. V záběru této práce není možné detailně popsat vznik a příčiny nově vznikajících kulturních mechanismů, ani následné uspořádávání poměrů v nově vznikající umělecké struktuře. Úloha Dělnické řemeslnické besedy Svatoopluk se ovšem zásadně proměnila a srovnáním výčtu činností v jednotlivých kapitolách výše můžeme zřetelně vyčíst nepříznivý důsledek to nastávajících změn. Stopy spolku se v poválečné literatuře začínají zcela vytrácet a v archivech uložená data se pro tuto práci tedy stávají jedinou faktickou osou. Objem pramenné základny je výrazně užší než v předválečných letech, mizí pravidelnost a četnost záznamů, nejsilněji je zde zastoupena komunikace s úřady v rámci ohlašování výročních schůzí či produkcí spolku. Absence pozůstalosti, která by vysvětlovala jakékoliv okolnosti úpadku spolkové činnosti, nás tedy ponechává ve stádiu úvah. V *Dějínách české hudební kultury (1890-1945)*⁷⁵ autoři popisují deset oblastí, do nichž zásadním způsobem zasáhla změna poměrů v poválečné kultuře. Bod čtyři praví:

*„Po osvobození se vyžívaly i tradiční formy vlasteneckého zpěvu. I když společenská píseň byla nadále institucionalizovaná (v sokolských a jiných spolcích), se ztrátou původních funkcí začínala živořit, což se projevilo zejména v nedostatku nové tvorby a zániku masové recepční základny [...] špičkové pěvecké spolky začaly převážně aspirovat na vysoké profesionálně umělecké úkoly.“*⁷⁶

Bod pět poté navazuje popisem destrukce společenské báze hudby vlivem profesionalizace hudby jako takové. Společně s výše uvedeným tedy popisují proměnu, již jsme uváděli v úvodu této kapitoly. Udržet si svou pozici v nově nadcházející etapě, již analyzoval Vladimír Helfert ve své studii *Naše hudba a český stát*, bylo možné pouze za splnění jistých předpokladů: existence silné a udržované tradice, odpovídající umělecké vedení a úroveň, a s tím spojená schopnost adaptovat se na vlnu rychle vznikajících uměleckých směrů. To zcela dokázal Filharmonický spolek Beseda Brněnská, jenž v té době již silně čerpal z vazby na Vítězslava Nováka, představující tehdy nejzazší mez v představách spolkové hudby. „Svatopluk“ ve srovnání s tím neměl v žádném případě stejnou šanci. Ať už zmiňujeme uměleckou úroveň,

⁷⁵BAJER, Jiří – SYCHRA, Antonín. *Dějiny české hudební kultury 1890-1945*. 1. vyd. Praha: Academia, 1972, 299 s., obr. příl. Redakce Vladimír Lébl.

⁷⁶ Tamtéž, str. 34.

schopné vedení sboru či celkový stav spolku, jehož činnost po dlouhé roky rovněž silně upadala. Ovšem přeprogramování ve smyslu

„Byla nadobro skončena doba, kdy Filharmonická Beseda konala v českém Brně úkol především buditelský[...]. Jen v činnosti umělecky nejvypjatější, bez buditelských tendencí, v uměleckém činu a uměleckém programu byl raison d'être této instituce za kulturně politických poměrů.“⁷⁷

působí, vzhledem k silně národně orientovanému charakteru „Svatopluka“ rovněž přinejmenším protimluvně. Na tomto místě je třeba se zpětně ohlédnout za příčinami a okolnostmi vzniku tohoto spolku⁷⁸ a uvědomit si fakt, že spolek byl již od svého počátku tvořen nadšenou buditelskou společností. A to společností hudebně amatérskou. Provozovací praxe v letech 1872-1876 sice jasně ukázala, na jak vysokou úroveň se lze úpěnlivou prací vypracovat, ovšem podmínky pro takovýto umělecký vzestup byly v poválečné době zcela jiné. V následujících odstavcích tedy následuje zpracování pramenů dochovaných od roku 1928 výše. Pozůstalost zahrnuje především povinná hlášení a žádosti (hlášení spolkových funkcionářů pro Ředitelství Národní bezpečnosti Brno či na místní velitelství NB, Národnímu Výboru, apod.), oznámení výročních akcí či oslav. Velmi řídké jsou zde zachovány žádosti o uvedení hudební produkce. Vybíráme tedy jen nejvýraznější, nejvíce zásadní či nejbohatěji popsané události tohoto období.

V neděli 16. prosince 1928 o půl 10. hod. dopoledne v sále Raiffeisenek U Pospíšilů, Dominikánské náměstí 5, Řemeslnická beseda „Svatopluk“ zahajuje slavnostní valnou hromadu k příležitosti 60leté trvání spolku. Při ukončení jubilea se večer konalo divadelní představení v sále Nového domova v Brně, Falkensteinerova č. 43-47. „Následky dostaveníčka“ aneb: „Láska z Ostende“ z pera J. Kühnla. Ve skrovném počtu vytrvalého členstva předstoupil „Svatopluk“ před veřejnost, aby připomenul jak stávajícímu, tak dřívějšímu členstvu a všem příznivcům spolku svou tradici. Prožitou tradicí a činností, jíž „vytrvale chránil až do vyhlášení obnovené samostatnosti odkopávanou samostatnost.“⁷⁹ Na valné hromadě promluvil nejstarší činný člen spolku Arnold Klíčnický na téma dějiny „Svatopluka.“ Společně s dalšími dosud žijícími členy a výborem povzbuzují členstvo k neupadajícímu zájmu o věc, aby (už tak malý počet) pokračoval v hrdosti na svou tradici, pracoval

„pro národní věc, pomáhal spolkům nově založeným, obětoval jim život svůj, účinkoval, účastnil se všech podniků národních a humánních, stál neochvějně i v pohnutých dobách jako průkopník drobné práce, která bohužel podnes není uznávána dle zásluhy.“⁸⁰

⁷⁷ Úvod Vladimíra Helferta In *Filharmonický spolek Beseda Brněnská v letech 1911-1930*. Brno: Filharmonický spolek Besedy brněnské, 1931.

⁷⁸ Viz kap. 3. 1.

⁷⁹ MZA, fond B 26. Policejní ředitelství Brno. NAD č.:36 EV. Č. POM.: 858. Karton 3238, sign. 2416/51.

⁸⁰ MZA, fond B 26. Policejní ředitelství Brno. NAD č.:36 EV. Č. POM.: 858. Karton 3238, sign. 2416/51.

Dále promlouvá starosta města Brna Tomeš. Vzpomínána je práce ve spolku, jejímž členem byl tehdy již po 30 let. Jeho proslov končí vyzvednutím důležitosti spolku v česko-německé otázce.⁸¹

Oznámení z července 1933 svolalo valnou hromadu na úterý 25. července 1933. Toto oznámení se nese v duchu boje o zachování spolku. Slovy „*Upozorňujeme a burcujeme proto českou veřejnost – ještě v poslední chvíli*“⁸² apelují na co největší účast, jelikož bylo třeba rozhodnout o tehdejší návrhu na rozpuštění spolku. Spolková činnost ovšem zůstává zachována a v následujících letech dochází ke dvojímu proměnění hlavních členů výboru. Období 1938-1945, kromě několika dalších personálních obměn, obsahuje jedinou zprávu o činnosti spolku. Je jím žádost jednatele spolku Otakara Jandery z 2. ledna 1941 podaná na Policejním ředitelství v Brně. Předmětem je vyžádání potvrzení o stálé existenci spolku, potřebné pro jednání s poštovními úřady. Podobně i žádost Josefa Daniela ze 7. května 1948 k Ústřednímu národnímu výboru zemskému hlavního města Brna kvůli zákonu č. 32 ze dne 20. března 1948. Jím se vydávaly základní ustanovení o zřizování divadel a o divadelních činnostech, jež se ve 4. paragrafu dotýkal také činností ochotnických a tedy i spolkových.

Zcela poslední valná hromada se uskutečnila 21. prosince 1950 v 19:30. Sál „Marty“⁸³ hostil 65 osob. Veřejný pořádek a bezpečnost nebyla porušena. Dozvídáme se tak z hlášení velitele stanice NB místního velitelství, pod níž spadalo spolkové oddělení. Dle přípisu z 1. února následujícího roku se spolek na valné hromadě usnesl na likvidaci spolku a sloučení se „Závodním klubem RON Spořitelny a záložny v Brně.“ Tam bylo převedeno spolkové jmění, práva a povinnosti členů spolku. 1. ledna 1951 skutečně došlo k jejímu splnutí. 5. února pak byla schválena žádost jednatele Josefa Milana podaná Ústřednímu NV v Brně na Referát pro vnitřní věci a bezpečnost,⁸⁴ jímž byla Dělnická řemeslnická beseda Svatopluk vymazána ze spolkového katastru. Z razítka na této žádosti se také dozvídáme o adrese sídla spolku na Gorkého 41. Poslední zmínka o změně adresy přitom pochází z 15. října 1906, kdy se

⁸¹ Zpráva o slavnosti p. Krajčíka z 17. srpna 1928: „*Mnoho českých studentů německých škol by bylo pro český národ ztraceno. Tak se stali dobrými národními pracovníky.*“

V návaznosti na toto téma poté Lidové noviny č. 635 z 15. července 1928 podávají zprávu o vlastenectví sboru zprávou o odmítnutí žádosti brněnské konsistoře z roku 1890 zpívat latinsky na kostelních zpěvech na květnou neděli. Dále popisují nesnáze spolku při pořádání výletů do moravských měst, kdy jim v činnosti bránilo hejtmanství. V r. 1892 byl naplánován výlet do Rajhradu, jenž byl hejtmanstvím zamítnut, a žádost o výlet tak byla potvrzena až napodruhé. Roku 1894 byl pořádán výlet do Židlochovic (převážně německá, poněmčená obec), kdy byl těsně před odjezdem vlaku výlet opět zakázán. Situace se tentokrát vyhroutil. Výlet se proměnil v manifestační slavnost, které se účastnilo celé okolí okresu. Rozzuření Němci tehdy vytloukli okna v Židlochovicích a posléze i v Besedním domě.

⁸² MZA, fond B 26. Policejní ředitelství Brno. NAD č.:36 EV. Č. POM.: 858. Karton 3238, sign. 2416/51

⁸³ Bayerova 5.

⁸⁴ Zn.:III.-2-262-2416-1951, vymazání spolku, jehož stanovy byly schváleny bývalým Moravským místodržitelstvím v Brně ze dne 20. 4. 1868, čís. 7213 a posledně bývalým místodržitelstvím v Brně, ze dne 16. 4. 1895, čís. 9367.

prostřednictvím oznámení starosty F. Kostečky a jednatele B. Čepeláka policejnímu ředitelství dozvídáme o přesídlení z Jezuitské ulice č. 13 do č. p. 1 na stejné ulici.

4. Organizace spolku⁸⁵

Pro poznání principu fungování Dělnické řemeslnické besedy Svatopluk pro nás byly výchozím pramenem dochované stanovy z různých časových období. Skrze aktualizace, opětovná schvalování a vydávání stanov a úřední komunikaci s tímto procesem spojenou se nám dochovávají v několika různých podobách. Ta se různí dle jednotlivých reakcí na úřední, provozovací či politické změny.

První stanovy pocházejí ze 7. dubna 1868⁸⁶. Založení tohoto spolku podle obsahu příkladených stanov se v smyslu paragrafu 9 zákona od 14. Listopadu 1867 říšského zákona č. 138 dosvědčuje, c. k. morav. Místodržitelství. Vzhledem k prozatímnímu charakteru spolku v době vzniku těchto stanov se ovšem přikláníme k čerpání ze stanov z 16. dubna 1895. Na mimořádné valné hromadě ze dne 28. října 1884 byly na popud místodržitelství přepracovány spolkové stanovy ze dne 15. listopadu 1884. Změny se dále upravovaly a projednávaly na valných hromadách 3. ledna 1895, 18. února 1895 a 24. února 1895, kde byly následně úpravy jednohlasně schváleny. Samotné přepracování s sebou ovšem neneslo výrazné změny. Jde spíše o formální úpravu zpřehledňující strukturu stanov, dále jazykovou formu některých termínů apod. K těmto. Zasláný (c. k. místodržitelství) protokol z 11. března 1895 hovoří rovněž o rozšíření působnosti správního výboru, jež navrhoval zavést stravovací odbor. Ten žádal o povolení členům spolku a jeho hostům v spolkových místnostech podávat pivo, víno a pokrmy, což je po svém schválení rovněž připsáno do čl. 2 stanov pojednávajícím o účelu besedy.

⁸⁵ Po zralé úvaze byla tato část práce zařazena na samotný konec, aby byla zcela zachována historická předešlých kapitol.

⁸⁶ MZM ODH, sign. G118

4. 1. Ustanovující část

Zásadní body původních stanov ovšem zůstávají zachovány. Spolek se jmenuje Řemeslnická beseda Svatopluk a má sídlo v Brně, heslo spolku jest „*Budme svorni, vlasti věrni!*“ Jednací řeč je česká. Účel besedy⁸⁷ stanovy definují jako šíření a rozmnožování vědomostí řemeslníkovi potřebné, pěstování vzájemnosti mezi členy, vypomáhání členů ve stáří či podpora nemajetných členů, zaopatřování nemajetných učňů a pěstování ušlechtilé zábavy. Článek č. 2 rovněž upravuje skutečnost, že ve svých místnostech spolek povává členům jídlo a nápoje. Účelu mělo být dosahováno společnými rozpravami, zejména odbornými, vědeckými a zábavnými přednáškami. Dále „*vydáváním poučných tiskopisů nepolitických průmyslů, řemesel a živností se týkajících anebo jinak ku povznesení stavu řemeslnického čelících.*“⁸⁸ Rovněž podáváním žádostí a petic, pořádáním řemeslnických výstav a sjezdů, zařízením veřejné knihovny a čítárny, zařízením hudební a pěvecké školy. V neposlední řadě také prostřednictvím společných zábav, plesů, vycházek a společných výletů.

Členem spolku se mohl stát každý řemeslník či každý občan, který je schopen a ochoten být činný v řemeslnickém spolku či se nějak zasloužil vůči besedě samotné. Členy se rovněž mohly stát spolky, jednoty, řemeslná společenstva a další útvary, které by chtěly spolek podporovat. Všichni členové besedy disponovali stejnými právy. V první řadě právo kdykoliv navštěvovat besední místnosti a užívat veškerého zázemí spolku. Účast na přednáškách, rozpravách, poradách, čteních, výkladech, zábavách, výletech a dalších činnostech. Členové byli svými právy motivováni k součinnosti formou příspěvků či výstupů na všech poradách, zakládání jednotlivých odborů a ustanovování jejich řádů, navrhopat, volit a být voleni na valných hromadách. Členové rovněž mohli hosty, jež museli být představeni přítomnému členu výboru a zapsáni do knihy hostů a poté směli po 8 dní navštěvovat spolkové místnosti. Při neplacení členských příspěvků déle jako 3 měsíce či neplnění povinností (platí pro výkonné členy) se těmto členům veškerá práva odebírají. Pozbytí členství nadcházelo po 6 měsících neplacení příspěvků a dvojnásobným upozorněním. Další formy odchodu mohly být provedeny formou osobního odhlášení či vyloučením členu. To příslušelo výboru a jen ve výjimečných případech jako znehodnocení cti spolku nebo poškození činnosti. Soustavné neplnění povinností u výkonných členů nemuselo okamžitě vést k vyškrtnutí ze seznamu členů, takový člen mohl být zapsán za členu přispívajícího.

⁸⁷ Článek č. 2 stanov.

⁸⁸ Článek č. 3 stanov.

Hlavní schůzovou akcí spolku byla valná hromada. Řádně se konala jednou do roka, a to v polovině ledna. Musela být rovněž oznámena nejméně 8 dní dopředu v novinách a na černé desce v místnosti besedy. Mimořádně se mohla konat při požádání nejméně 10 členů. Cílem této akce byla zejména volba předsedy a jeho náměstka, volení výboru a náhradníků, dvou správců účtů a dvou praporečnicků, usnášení se na změnách stanov. Tedy rozhodování ve všech věcech týkajících se zájmů besedy. Výsledkem bylo rovněž schvalování zápisníku předešlé debaty, vydávání jednatelské zprávy, účetní zprávy, zprávy knihovny a zpráva o usnesených návrzích. K platnému usnesení musela být přítomna alespoň pětina všech členů, rozhodovala jejich nadpoloviční většina zvednutím ruky. V případě neúčasti dostatečného počtu členů se konání posunulo o hodinu a poté se rozhodlo bez ohledu na počet členů. Volby se vykonávaly odevzdanými hlasovacími lístky, rozhodovala opět nadpoloviční většina.

Veškeré spolkové záležitosti vyhrazené mimo valné hromady či záležitosti valnou hromadou přidělené obstarával výbor. Skládal se z předsedy, jeho náměstka, jedenácti členů výboru a čtyř náhradníků. Všichni tito členové se řádně volili na valné hromadě a jejich mandát měl platnost jeden rok. Ihned po jmenování ze sebe výbor volil tyto funkcionáře: jednatele, zapisovatele, knihovníka, archiváře, dozorce novin a hospodáře. Řádné schůze výboru se konaly pravidelně co 14 dní, dle potřeby mohly být přidávány schůze mimořádné. Veškeré schůze byly pro členy besedy veřejné, ovšem jakékoliv zásahy z jejich strany musely být nejdříve schváleny výborovým předsedou. Ve výjimečných případech, kdy se jednalo např. o osobní záležitosti, mohl výbor prohlásit schůzi za důvěrnou. Platnost usnesení výboru nastávala při přítomnosti alespoň 7 členů. O každém takovém jednání musel být sepsán protokol, jenž musel být vyvěšen na černém prkně ve spolkové místnosti.

4. 2. Rozdělení činnosti výboru

Předseda zastupoval spolek na veřejnosti i vůči úřadům, v jeho kompetenci bylo svolávání výborových schůzí a předsedání jim, jakožto i vedení valných hromad a členských schůzí. Při rovnosti hlasů u rozhodování měl hlas rozhodující. Každé usnesení výboru a každý spis, jenž byl spolkem vydán, musel být opatřen jeho podpisem. Tatáž práva a povinnosti měl i náměstek, jež plnil svou zástupnou funkci v případě neschopnosti či nepřítomnosti předsedy. Obstarávání veškerých písemných záležitostí, sestavování výroční zprávy, zprávy jednatelské, jakožto i vyjednávání záležitostí na pokyn předsedy, připadalo jednateli spolku. Zároveň s předsedou jemu náleželo podepisování všech spolkových listin. Zápisník výborových schůzí, valných hromad a protokolů každé schůze náleželo zapisovateli. Ten měl rovněž na starost černé prkno, na něž se věšely úřední náležitosti a výtahy ze schůzových protokolů spolku. Pokladník obstarával veškeré finanční záležitosti, vedl pokladní knihu, přijímal pravidelné členské příspěvky, vklady, vyplácel výborem schválené výdaje, o čemž výboru předkládal měsíční

účetní zprávu. Celoroční zprávu pak vydával valné hromadě. Mezi povinnostmi archiváře patřilo opatrování hudebnin, sestavování jejich seznamů a také opatrování všech těchto archiválií spolkovým razítkem. Při nacvičování či provádění koncertů se staral o přípravu materiálů a jejich otiskování či opisování. Knihovník podobně vykonával činnost v prostoru spolkové knihovny, kde měl kromě jiného povinnost i pravidelně doplňovat knihy. O doplňování časopisů schválených pro čítárnu se staral dozorce novin. Společně s knihovníkem časopisy zakládal do knihovny, a v případě nepotřebnosti po 3 měsíční lhůtě časopisy dražil. Dohled nad veškerým náradím, místnostech a pořádkem v nich držel hospodář. O veškerém majetku spolku udržoval inventář, jenž byl čten jednou ročně na valné hromadě. Spolkový výbor rovněž uzavíral smlouvu s ředitelem sboru a hudby. Ten zkoušel a zařazoval nové výkonné členy spolku, které poté navrhoval výboru k přijetí. S nimi pak nacvičoval čísla pro besední akce a sestavoval také jejich programy. Dále činil návrhy na koupě nových hudebnin. Na výborových schůzích mu také poradní hlas. Ze zástupu pěvců si volil náměstka sboru, ze členů hudby kapelníka.

Samotné pěvecké zkoušky se odehrávaly pravidelně dvakrát do týdne. Po sbormistrově uznání ovšem mohl být tento stav navýšen. Hudební zkoušky se mají konat, neuzná opět sbormistr jinak, jedenkrát týdně. Daný byl také počet hudebních produkcí – spolek měl, společně s tanečními a zábavními akcemi, konat alespoň dvě události ročně, na které mají všichni členové spolku volný vstup. Při veřejných vystupováních spolek užíval svého praporu, jenž byl nesen zvolenými praporečníky v čele všech členů. Ti pak jsou označeni spolkovými odznaky. Mimo tyto dvě hlavní akce mají být uspořádány alespoň dva výlety či vycházky, což může být pořádáno ve spolupráci s dalšími odbory. Zakládání odborů dle článku 2. stanov mohl být založen kterýmkoliv členem, ovšem se schválením správního výboru. Do něj pak byl výborem dosazen jeden či více svých zástupců, kteří na činnosti odborů dohlíželi. Každý odbor musel mít svůj řád zbudován na základě spolkových stanov. Tento řád musel být do čtrnácti dnů od sestavení vnitřního výboru odevzdán výboru správnímu. Jména odborů a pak celé besedy se sestávalo z pokladní hotovosti, z inventárního jmění a ze základního fondu. Tento stav byl pravidelně doplňován stálými příspěvky členů, výtělky spolkových podniků k výtělku určených, dále pak z darů. Základní fond byl tvořen příspěvky zakládajících členů, ze zápisného každého člena a z celoročního pokladního přebytku. Toto jmění spravuje správní výbor, jenž jím hradí běžná vydání. Z inventáře je na konci každého správního roku určeno odpočítat 10% za opotřebování nábytku.⁸⁹ Veškeré účty měli na starosti dva valnou hromadou zvolení přehlížitelé, jež měli kdykoliv právo nahlédnout do správy spolkového jmění. Tak, většinou po půl roce, prohlíželi i účty a sepisovali revizní zprávy.

⁸⁹ Fond se měl rovněž ukládat na úrok, což mělo ve výsledku sloužit ke zbudování vlastního domu.

Spory vzniklé mezi členy ze spolkového poměru řešil soud⁹⁰. Jeho ustanovení předcházelo vyvolení dvou důvěrníků na každé straně. Ti pak z členů besedy volili předsedu soudu. V případě neshody důvěrníků o předsedovi rozhodl do osmi dnů starosta spolku. Z rozhodnutí tohoto soudu nebylo dalšího odvolání. O rozhodnutí rozejití či rozpuštění besedy rozhodovala volba na valné hromadě. Pokud se nutné tři čtvrtiny spolku rozhodly pro rozpuštění, veškeré jmění se odevzdávalo do úschovy řádného uschovatele. V případě neustanovení nového účelem odpovídajícího spolku do lhůty dvou let rozhodl uchovávatel o rozprodání veškeré movitosti mimo praporu a knihovny na podporu starých, nemovitých či práci neschopných členů. Prapor a hodící se díla z knihovny měly pak být odevzdány českému muzejnímu spolku v Brně či podobné instituci na Moravě. Ostatní díla pak měla být věnována některé veřejné knihovně, kterou valná hromada měla určit.

4. 3. „Družstvo veselých kosů“

Roku 1875 došlo k vytvoření zábavního výboru s názvem „Družstvo veselých Kosů.“ Odbor byl založen za účelem zařizování „veselých kvíkotů, jako v hnízdě tak i v letu.“⁹¹ Tato nadsázka velmi výstižně popisuje skutečnou činnost tohoto výboru, jež se soustředila zejména v organizační činnosti, ať už šlo o hojné pořádání výletů, tak i koncertů, zábav a komických výstupů. Šlo tedy o podobný záběr činností, jako tomu šlo u zábavního odboru⁹², ovšem díky neutuchající míře morální podpory, nehledě na celkový objem vykonaných činností, byl však zábavní odbor drobně zastíněn. Mezi povinnostmi každého „Kosa“⁹³ patřilo jednak zúčastnit se všech takto navržených akcí, dále pak ražení výborového hesla „Vesele při pivě a jarou myslí v před,⁹⁴“ což v důsledku znamenalo zásadní morální podporu v dobách finančního či činnostního úpadku. Často proto bývá zmiňován v bilančních a výročních zprávách spolku, kdy je výbor mimo morální podporu rovněž oceňován za podporu hmotnou. Byla zavedena výborová pokladnice, do níž se mimo členských příspěvků, zápisného a pokut rovněž shromažďovaly výtěžky z výborem pořádaných představení či vystoupení.⁹⁵ Výbor fungoval se samosprávou vedoucího Obrkosa (posléze „náčelník Družstva“), místokosa, škrabálka a poklasného, dále dle spolkových stanov. Členy se mohli stát pouze svobodní občané. Kromě

⁹⁰ Tzv. „smírčí soud.“

⁹¹ MZM ODH, sign. G109a.

⁹² Zápis z 3. ledna 1878 obsahuje návrh předsedy A. Chlada, aby se utvořil zábavní odbor. 23. ledna je tento návrh schválen a hned na další výborové schůzi ze 14. února 1878 tomuto zábavnímu odboru připadá sestavení programu besedy konající se v Sokolovně 3. března téhož roku. Po zdařilém konání tak zábavní odbor pokračuje v této spolkové činnosti, dále organizuje výlety (1. výlet ze 7. června 1885) a další akce pro členy spolku.

⁹³ Členové výboru se oslovovali pouze „Ty a Ty.“ Členové byli opatřeni ptačím jménem (Špaček, Pelikán, Výr, Ťujík, aj.) V případě nazvání člena občanským jménem byla udělena pokuta 1 Kč. Pokud této nepravosti byl účasten i další člen, pokuta byla zvýšena na 2 Kč.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Zápis z pramene MZM ODH, sign. G110 například popisuje vydělení části příjmů výborové zábavy na zhotovení 40 červených desek pro pěvecký sbor „Svatopluka.“

organizační, zábavné a divadelní činnosti byla r. 1890 založena i „Kosovská“ kapela ve složení Jedlička, A. Čepelák, Jambor, Kotlas, Pabery. Toto kvinteto poprvé vystoupilo 18. února při masopustní „Kosovské“ zábavě.

4. 4. Cestovní fond

Cestovní fond byl založen za účelem usnadňování účasti členů na výletech a poučných vycházkách, ať už do různých odborových závodů, okolních městských částí či vzdálenějších měst. Správa fondu spadala do povinností spolkového pokladníka, popř. byl zvolen zvláštní cestovní pokladník pod dozorem výboru a revizorů spolku. Mezi jeho povinnosti bylo jednat přijímat a ukládat finanční obnosy, dle rozhodnutí výboru na ně určovat úrok, náležela mu i zodpovědnost za vývoj finanční situace fondu a s tím spojené privilegium podávání návrhu na výbor spolku. Jmění fondu se sestávalo z části zápisného (2 koruny) každého z členů (nejpozději do šesti týdnů od přijetí), dále z dobrovolných příspěvků a z výborem doložených peněz, zejména pokud se jednalo o cestování k zábavám. Každý nově přijatý činný člen se musel k tomuto fondu připojit. Dále k němu mohli náležet i členové přispívající. Při výletech do vzdálenějších míst, obdržel každý oprávněný účastník v den jízdy od cestovního pokladníka legitimaci na své jméno a jízdní lístek. Příspěvek člena cestovního fondu, který by se výletu nezúčastnil, připadá cestovnímu fondu. Každý činný člen, jenž se pořádaného výletu zúčastnil, byl povinen při výletě i účinkovat, jinak musel navrátit příspěvek v celé míře. Ustanovení tohoto cestovního fondu přijato ve členské schůzi řemeslnické besedy „Svatopluk“ dne 11. března 1900.⁹⁶

5. Závěr

Předkládaná bakalářská práce zpracovává látku Dělnické řemeslnické besedy Svatopluk a je snahou o doplnění stavu bádání v oblasti brněnského spolkového života. Na základě zpracování dochované pramenné základny byl vypracován pevný historický rámec, v němž práce popisuje život a činnost tohoto spolku od jeho založení 5. července 1868 až do doby vyškrtnutí z katalogu spolků 5. února 1951. Rozdělením této časové osy do jednotlivých kapitol bylo možné srovnávat proměnlivou úroveň důležitosti „Svatopluka“ mezi dalšími brněnskými

⁹⁶ Dozvídáme se tak z pramene MZM ODH, sign. G115 obsahujícího stanovy a protokoly Cestovního fondu. První schválený návrh o založení tohoto fondu ovšem pochází již z 16. března 1890, přičemž fond fungoval bez sepsaných vlastních stanov.

spolky, přičemž bylo nutné zpracovávat nalezená data do dobového kontextu. Vzhledem k národnostnímu a buditelskému charakteru Dělnické řemeslnické besedy Svatopluk můžeme jako nejvýznamnější období stanovit úsek 1868-1918. Pro tuto práci bylo proto zásadní chápat „Svatopluka“ jako uskupení čistě amatérské, založené ze srdečného úmyslu šířit vzdělání a kulturu zejména mezi vrstvami reprezentovanými v názvu spolku. Tato perspektiva umožňuje lépe vysvětlit a pochopit význam, jehož pomyslným zlatým vrcholem je pak období prvních osmi let trvání spolku. Zejména díky obrovskému vlivu Leoše Janáčka, jenž mezi lety 1872-1876 vykonával úlohu sbormistra, bylo dosaženo umělecky vrcholné úrovně, která v té době určovala nejvyšší kvalitu mezi dalšími uměleckými spolky. Na základě nalezených informací tato práce popisuje následný úpadek činnosti spolku, jenž je na jedné straně spojený se sbormistrovskou krizí po Janáčkově odchodu, přičemž na straně druhé pozoruje náročnou, a v konečném důsledku nešťastnou, úlohu „Svatopluka“ v postupně formující se umělecké společnosti po první světové válce.

Zejména při zkoumání pramenů pocházejících z doby po první světové válce bylo nutné upravit metodu bádání. Historické souvislosti zde totiž byly zastoupeny v příliš skrovné míře, a bylo tedy nutné vysvětlit příčiny utichnutí spolkové činnosti na základě úvah spojené s výše naznačeným pochopením charakteru spolku. Srovnáním těchto informací s teoretickými pracemi, jež popisují transformaci dosavadních uměleckých struktur, bylo možné vysvětlit postupné vyprchávání Dělnické řemeslnické besedy Svatopluk z tváře hudebního Brna. Nasnadě je tedy možné rozšíření předkládané práce skrze bádání v řadě nepřímých pramenů, jejichž obsah by mohl výše zmíněné úvahy potvrdit či vyvrátit. V rámci tohoto nového rozšíření by bylo jistě zajímavé nezaobírat se pouze naší prací studovaným spolkem, ovšem život brněnské spolkové činnosti po první světové válce zpracovat celistvě.

6. Abstract

In this work we focused on Dělnická řemeslnická beseda Svatopluk, which was important musical club in late 19th century in Brno. It was established in 1868 to organize cultural and educational events, which was very important phenomenon of observation national pride and value. The thesis deals with archive files, documents of the association and also official documents from 19th and early 20th century and compiles them to historical frame. The main importance, description of activities and structure “Svatopluk’s” function are described in proportionable parts. Putting this information into historical context in its age is essential for this work. Whereas the artistic value of the club was extraordinary due to its non-professional nature, it is important point of view if we consider it as most prestigious musical association between years 1872-1876, with Leoš Janáček as its conductor. On the other hand due to internal

and also the war crisis the importance started to wither away after his demise. Also the cultural situation after the First World War in Brno had changed completely and "Svatopluk" could not continue in its amateur enthusiasm and national revivalism. It was not so needed in new era of musical professionalisation, contrary to the professional musical attitude, which was unappropriate for a club of hobbyist without good leadership and strong and persisting musical heritage. The Dělnická řemeslnická beseda Svatopluk had discontinued its activities in 1951 after almost two decades of circumstantial activity and fused with the club RON Spořitelny a záložny v Brně.

7. Seznam pramenů a literatury

Prameny

Archiv města Brna, fond B 1/12. Měst.NV, odbor vnitřních věcí – spolkové odd. *Dělnická řemeslnická beseda Svatopluk*. Inv.č. 100, box 47.

Moravský zemský archiv, fond B 26. Policejní ředitelství Brno. *Dělnická řemeslnická beseda Svatopluk*. NAD č.:36 EV. Č. POM.: 858. Karton 3238, sign. 2416/51.

Moravské zemské muzeum, oddělení dějin hudby, sign. G 107-G 109, G 110, G 111, G 112-G 116, G 117, G 118, F 119-F 127, I 17.

Literatura

BAJER, Jiří – SYCHRA, Antonín. *Dějiny české hudební kultury 1890-1945*. 1. vyd. Praha: Academia, 1972, 299 s., obr. příl. Redakce Vladimír Lébl.

BAJGAROVÁ, Jitka. *Hudební spolky v Brně a jejich role při utváření "hudebního obrazu" města 1860-1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, 171 s. ISBN 80-7325-070-5.

- ČEPELÁK, Bohumil. *Svatopluk 1868 – 1908*. Brno: Josef Jelínek. 1908, 16 s.
- DRAŠAROVÁ, Eva. Stát, spolek, spolčování. In *Paginae historiae I.: Sborník Státního ústředního archivu v Praze*. Praha, 1993. Roč. 73, s. 156.
- Filharmonický spolek Beseda Brněnská v letech 1911-1930*. Brno: Filharmonický spolek Besedy brněnské, 1931, 96 s.
- FLODROVÁ, Milena. *Brno v proměnách času: (malá zamyšlení)*. Brno: Šimon Ryšavý, 2003, 121 s. ISBN 80-86137-79-1.
- FLODROVÁ, Milena. *Seznam ulic města Brna*. 1. vyd. Brno: Archiv města Brna, 1982, 219 s.
- KARBUSICKÝ, Vladimír. *Naše dělnická píseň v 70. a 80. letech minulého století*. Rožmitál: Vladimír Karbusický, 1952, 224 s.
- FUKAČ, Jiří – VYSLOUŽIL, Jiří – MACEK, Petr. *Slovník české hudební kultury*. 1. vyd. Praha: Editio Supraphon, 1997. 1035 s.
- GREGOR, Vladimír. Dělnické pěvecké spolky v Brně a okolí. In. *Brno v minulosti a dnes*. Brno, 1966. Roč. 8, s. 128-145
- HELPERT, Vladimír. *Leoš Janáček: obraz životního a uměleckého boje*. Brno: O. Pazdírek; 1939, 403 s.
- HELPERT, Vladimír. *Naše hudba a český stát*. Praha, 1918, 34 s.
- KARBUSICKÝ, Vladimír. *Dělnické písně*. Praha, 1958. 517 s.
- KARBUSICKÝ, Vladimír. *Naše dělnická píseň*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1953, 439 s.
- Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1904. 1002 s., příl.
- PAZDÍREK, Oldřich – ČERNUŠÁK, Gracian - HELPERT, Vladimír. *Pazdírkův hudební slovník naučný*. Brno: Ol. Pazdírek, 1937, 192 s.
- PROCHÁZKA, Matěj. *Otázka dělnická*. Praha, 1898, 259 s.

PEŠA, Václav a Jaroslav DŘÍMAL. *Dějiny města Brna*. 1. vyd. Brno: Blok, 1973, 378 s.

PETRŽELKA, Ivan. Leoš *Firkušný o Janáčkově a české hudbě*. Brno: Šimon Ryšavý, 2007, 119 s. ISBN 978-80-7354-052-4.

RADIMSKÝ, Jiří. Nejstarší spolky na Moravě s přihlédnutím ke spolkům dělnickým. In *Časopis matice moravské*. Brno, 1954. Roč. 73, s. 109.

SÁZAVSKÝ, Karel. *Dějiny filharmonického Spolku "Besedy brněnské" od r. 1860-1900*. Brno: Beseda Brněnská, 1900, 158 s.

Svatopluk 1868-1893 Brno: Svatoopluk, 1893, 46 s.

ŠENKOVÁ, Svatava. *Význam Leoše Janáčka pro rozvoj hudební tvorby v Brně*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2008, 140 s. ISBN 978-80-86928-50-0.

ŠTĚDRONĚ, Bohumír. K dějinám dělnické písně. In *Časopis Matice moravské*. 1957, roč. 70, 208 s.

ŠUJAN, František. *Dějepis Brna*. Brno; 1928, 362 s.

VALOVÝ, Evžen. *Sborový zpěv v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1972, 254 s.